

MISEL IN DELO

KULTURNA IN SOCIALNA REVIJA

VSEBINA:

Za zdravo politično miselnost //
F. Trček: Potrebe našega zadruž-
ništva // A. P.: Prijatelji klasične
gimnazije // Dr. M. G. V. Korpora-
cijska država

OBZORNIK:

1918—1935 // Dr. T. Zarnik — sedemdesetletnik
// Naši akademiki in njihova kulturna društva
(A. S. Uršič) // Važno socialno vprašanje: vajenci
(M. Ambrožič) // Juš Kozak: Za prekmurskimi
kolniki (Inko) // »Za slavo i za čast Viteškega kra-
lja Aleksandra I Ujedinitelja« (Inko) // Dr. V. Mur-
ko: Država kot bankir — nemški primer (S. L.) //
Občni zbor starešinskega društva »Triglavac v Ma-
riboru // »Tri bitke ob Plavci« (L. Č.) // Drobtine

Misel in delo

izhaja mesečno

Naročnina stane za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za četrt leta 15 Din. Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetki c. 4/l.
Poštnočekovni račun: 16.602

Revijo ureja uredniški odbor:

dr. Stojan Bajlč, dr. Lavo Čermelj, dr. Vladimir Knaflič,
dr. Stanislav Š. Lapajne in dr. Alojz Zalokar

5. številka - februar 1935

Redakcija zaključena 21. januarja 1935.

Izdaja in zalaga

**Tisk Jugoslovanskih naprednih akademskih starešin
„NASTA“ v Ljubljani r. z. z o. z.**

Predstavniki dr. Alojz Zalokar

Tiska tiskarna Merkur d. d. v Ljubljani

(Predstavniki Otmar Mihalek)

ZA ZDRAVO POLITIČNO MISELNOST

Oblike političnega življenja so izredno spremenljive in tudi oni politični položaji, o katerih pravimo, da so stalni, niso nič drugega kakor slike na filmskem traku, ki si morajo naglo slediti druga drugi, da naredijo vtis dogajanja in dejanja. Za agitatorične namene se sicer riše položaj kot stalen, da se s tem pristašem dviga pogum in jača strankarska privrženost; vendar ni dobro, če se z zagotavljanjem stalnosti in nespremenljivosti goji v teh slojih brezbriznost in zmanjšuje udarnost. Najslabše pa je, če se politični dogodki odigravajo v tapeciranih kabinetih, ne da bi se dala narodu priložnost spoznavati motive sprememb in preračunavati njihov učinek. Minister, ki pozna pot samo od svojega hotela do kabineta, je lahko dober resorni minister, ni pa dober politik.

Poznavajoč to osnovno pravilo političnega dela celó voditelji avtoritarnih režimov pridno uporabljajo železnice, avtomobile, letala, radio in časopise, da ustvarijo v državljanih osnovo, na kateri se morejo tudi v širših plasteh naroda razviti potrebni zdravi pogledi na politično delovanje. Noben avtoritarni režim namreč ne more ostati sposoben za življenje, če ga ne vzdržuje politična zavest vsaj velikega dela državljanov. Ta resnica ni samo motiv vsake propagande, ampak mora biti tudi idejna vsebina režima, ki naj bi le v njej našel upravičenost. Brez kadra resničnih pristašev ni režima in ni uspeha. Le tedaj, če si množice duhovno usvojijo ideologijo, po kateri se ravna politična dejanja voditeljev, so dani pogoji za zdrav razvoj političnega življenja.

Propaganda seveda ne more popolnoma nadomestiti onega tvornega činitelja, ki je na razpolago demokratičnim državam v obliki svobodne diskusije. Glavna njena naloga je, da vedno znova in znova poudarja nezmotljivost ideologije in trajnost politične moči. S tem pa, da slika politični položaj kot trajen in nespremenljiv, ustvarja avtoritarni režim v narodu razpoloženje, ki zelo prija ljudskemu nagnenju k inerciji in slepi, domišljavi samozavesti. V tem tiči tudi nevarnost. Ljudstvo, ki se zaziblje v sladke sanje o stalnosti položaja, se odvadi budne čuječnosti in žilave borbenosti, ker se zanaša na čuječnost svojih voditeljev in na uspešnost orožja, ki so mu ga poverili. Tako se zgodi, da najde nenaden političen preokret narod nepripravljen in orožje otopelo. Zato mora vsak režim močne roke skrbeti za to, da med narodom redno izmenjava dnevne in nočne straže in da ima v svojem arzenalu orožje, ki je primerno tudi za drugačno tehniko boja. Biti mora stalno »militans«. Posebno važno je pri tem, da ostanejo borbeni tisti sloji naroda, ki so po svoji idejni usmerjenosti in po svojem javnem ali tihem soglasju režimu moralni in idejni temelj. Ti krogi so posebno izpostavljeni nevarnosti, da se udajo brezbrizju. Domišljujejo si, da so njihove ideje že meso postale, in si želijo nekoliko odpočitka v političnem zatišju. Toda politično brezvetrje pomeni prečesto le pripravo za hujše viharje.

Doba od naše osvoboditve pa do 6. januarja se lahko šteje med one dobe, ko je pri nas podobno kakor v nekaterih drugih evropskih državah navidezno gospodovala ideja demokratske ureditve države. V tistih časih nismo poznali režima močne roke, kljub temu pa o pravi demokraciji ni bilo ne duha ne sluha. Posamezne politične stranke so v ozkem svojem območju izrabljale svojo oblast na tak način, da so predstavljale prave in zavestne diktature, bodisi same bodisi v koaliciji z drugimi frakcijami. Agitatorična in druga sredstva, s katerimi so si čuvala svoje postojanke, niso bila prožeta z demokratskim duhom in zato tudi niso bila primerna, da bi bila vzgojila zdrav politični smisel. V dobi razpaljenih strankarskih strasti in prenapetega demagoškega pritiska nismo imeli nobene šole za vzgajanje ljudskih slojev k politični samostojnosti in prevdarnosti. Več kot eno desetletje je preteklo, ne da bi bilo ljudstvo moglo napredovati na poti k politični zrelosti. Po skrivnih in često namenoma skrivanih potih so se ustvarjale in razganjale koalicije, so prihajale na oblast grupe, katerih idejne smernice so nam še danes neznane. Pri presojanju tedanje dobe z vidika današnjih dni moramo s prav posebnim zadovoljenjem pribiti dejstvo, da se je zmagovito uveljavljala državna in nacionalna misel, čeravno niti enkrat nismo imeli režima, o katerem bi mogli trditi, da je zavestno in programatično hodil pod zastavo jugoslovanske ideje. Ta ugotovitev je posebno danes potrebna, ker smo nekoliko pozabili na zakon, ki pravi, da se politične oblike sicer spreminjajo, da pa ostajajo osnovne ideje narodnega življenja stalne.

Če bi nam bila ta resnica vedno živo pred očmi, se ne bi bilo moglo dogoditi, kar se je dogodilo lanski december, ko je nastalo ponekod precejšnje vznemirjenje, ker je kazalo, da bi utegnila politična linija kreniti po nekoliko drugačnih potih. Malodušnost in zaskrbljenost se ne bi bila mogla polastiti duhov, če bi bila politična miselnost dovolj prožeta s spoznanjem, da se politično kolo neprestano suče, da pa končni cilj določa in vzdržuje temeljna ideja. V tem prepričanju bi bili že poprej uredili in uravnali svoje vrste, da bi bile dobre i za osvajanje i za obrambo.

Po 6. januarju nam je politično valovanje prineslo na vlado različne izvrševalce narodove in kraljeve volje. Vsi so prišli na svoja mesta izšolani v mentaliteti polpreteklih časov in obremenjeni z dediščino političnih strank. Izšli so iz vrst, ki so se malo prej izpodrivale in pobijale, ter so delali še nadalje po metodah, ki so bile prej v rabi. V novem položaju bi si bili morali izbrati novih političnih sredstev in novih metod. Take potrebe pa niso občutili in so zamudili priliko, da bi bili postrojili politično četo, ki bi bila na vsakem položaju, v dobrem in slabem, sposobna vzdržati primerno borbena napetost. Med mnogimi drugimi sredstvi bi bila sistematična narodna in državna propaganda pomagala doseči ta cilj. S pomočjo vseh tehničnih in množinsko psiholoških metod bi bila postala odlično vzgojno sredstvo za dosego politične zrelosti.

Zdrava politična vzgoja nam je prav posebno potrebna po 9. oktobru. Po skušnjah, ki smo si jih v obilni meri pridobili pred 6. januarjem in pozneje, upravičeno dvomimo, da bi bila za tako vzgojo primerna lažna demokratska ureditev države. Tako vzgojo bi mogla nuditi širokim narodnim plastem samo pravilno usmerjena, iz aktivnega sodelovanja vseh ideji naklonjenih krogov izhajajoča propaganda, ki bi slonela na spoznanju, da je treba v današnjih časih svobodo prilagoditi neizprosni zahtevi vrhovne vodilne ideje. Celó francoska demokracija, ki ima za seboj slavno in uspehov bogato zgodovino, se zavestno približuje načelu »liberté controlée«.

Kadar govorimo o vzgoji, imamo v prvi vrsti pred očmi mlado generacijo, ki bo po prirodnih zakonih kmalu zamenjala starejšo. Če bi mogli mladini zagotoviti dobro politično vzgojo, ki jo tako občutno pogrešajo starejši letniki, bi lahko mirneje gledali v bodočnost. Vzgojne metode se morajo za mladino prikrojiti tako, kakor to zahteva narava mladega življenja. Suhoparni doktrinarizem ne more žeti uspehov, mladina se mora kovati v ostrih bojih in spopadih. Naše državno in narodno življenje prekipeva od bogastva socialnih, kulturnih in gospodarskih zasnov. V njih naj bi se mladina šolala in si v bojih prečistila svoje nazore o narodu, državi in svetu. To naj bi ji omogočilo politična vzgoja.

Nujnost take vzgoje ponovno in kričeče dokazujejo rektorske volitve na ljubljanski univerzi. Samo iz popolnega pomanjkanja narodnega, kulturnega in političnega smisla se je mogel roditi usodni volivni rezultat.

Fran Trček:

POTREBE NAŠEGA ZADRUŽNIŠTVA

Kakor gospodarsko življenje samo, tako tudi praktična oblika, ki vodi to življenje do izraza, nikoli ne zastane. Stremljenje po večji popolnosti izziva neprestane premembe, kakor pač uspevajo poskusi, ki so se morda zdeli višek popolnosti, pa so v praksi pokazali nedostatke, zaradi katerih je treba dalje izpopolnjevati. Že samo to nam potrjuje, da današnje nepravilnosti niso posledica samo konjunkturnega valovanja, temveč izvirajo vsaj deloma tudi iz napačne strukture gospodarstva.

Kolikor se združništva tiče, je treba reči, da je tako ideološko kakor tudi praktično še dosti popolno. Najbolj jasen dokaz za to nam nudi dejstvo, da združništvo kot celota še ne popušča toliko kakor druge popolnoma kapitalistične gospodarske oblike, še bolj jasno pa vidimo to pri proučitvi posameznih zadrug. Čim bolj se je posamezna zadruga oddaljila od združniških načel, tem večje nepravilnosti in tem slabše izglede ima za bodočnost. In tu moramo iskati vzrokov nepravilnosti ter potov za njihovo odstranitev.

Naše združništvo se ni razvilo dosledno po enotnih načelih, temveč je v precejšnji meri plod kompromisov, vrhu tega pa bolj ali manj prilagojeno lokalnim, časovnim in tudi osebnim potrebam. Dasi so ustanovitelji zadrug mislili, da so zadelo najboljše, je vendar razvoj pokazal, da niso imeli vselej srečne roke. Še slabše pa je tam, kjer so ustanovitelji zasledovali posebne cilje, ki so bili bodisi strankarsko-političnega ali celo osebne značaja. Prav tako kakor praksa tudi zakonodajalec ni šel ravno pot. Kako tudi, saj je pri nas veljavni združniški zakon toliko star kakor združništvo samo. Dasi so se nekatera stranpota pokazala že v prvih desetletjih in čeprav je bilo kmalu jasno, da le zakonodajalec lahko napravi red, doslej kljub številnim začetkom še nismo modernizirali združnega prava.

V normalnih časih je vendar dobro šlo, v časih gospodarske krize pa se čedalje bolj jasno kaže, da postaja modernizacija združnega prava naravnost glavni pogoj za pravilno funkcioniranje združništva. Pri presojanju tega vprašanja tudi ne smemo prezreti, da najmerodajnejši činitelji ob vsaki priliki naglašajo važnost združništva za izboljšanje gospodarskih razmer našega podeželja. Zato je zahteva po skorajšnjih reformah tem bolj upravičena. Katere reforme pa so najbolj pereče?

V teku zadnjih let smo iz več ali manj merodajnih ust slišali nekatere predloge, odnosno smernice za modernizacijo zadružništva. Vendar kažejo te izjave precej površnosti in tudi strankarsko-politične primesi, da lahko resno dvomimo, če so si merodajna mesta že na jasnem, kako naj reforme izvedejo. Vprašanje je pač precej zamotano, javno pa vse premalo razčiščeno. In vendar zadružništvo kot demokratična socialna ustanova zasluži, da ga obravnavamo z vso resnostjo in objektivnostjo.

Tako so bili iznešeni predlogi, naj se zadružništvo depolitizira in koncentrira, dalje celo, naj se mu prizna nekak pol-javen značaj, končno, da ga je treba preustrojiti in popolnoma zdemokratizirati. Praktično pa kljub dalekosežnim predlogom prav zadnja leta merodajna mesta niso kazala, da imajo z zadružništvom najboljše namene, saj so mu zelo omejila polet z enostranskimi zaščitnimi in fiskalnimi ukrepi.

»Depolitizacija« zadružništva je muhasta zadeva, saj zadružništvo po svojem namenu in formalno-pravnem ustroju ni politično strankarska, temveč je povsem socialno-gospodarska ustanova, dočim so njegovi nositelji-zadružniki polnopravni državljani, torej »politični« ljudje. Zadružništvu je torej »politiziranje« zabranjeno, zadružnikom pa dovoljeno. Šlo bi torej samo za to, da zadružniki niso strankarji, kadar upravljajo zadruge. Kako jim to zabraniti, dokler obstoje politične stranke, tega pa nihče ne pove. Morda je prav zato včasih ost naperjena proti zadružništvu kot takemu. Mnogi menijo, da bi bilo to dosegljivo na ta način, da bi morali biti pripadniki vseh strank včlanjeni v istih zadru-gah; vendar je taka depolitizacija zelo dvomljive vrednosti, ker bi pripadniki močnejše stranke tudi tu lahko majorizirali manjšine kakor se to dogaja v javnih korporacijah (občinah itd.). Celo to bi se utegnilo dogoditi, da bi take zadruge vsled notranjih strankarskih preprirov slabše uspevale kakor pa čisto strankarske. Koncentracija zadružništva torej ne jamči za depolitizacijo.

Pravilna in uspešna pot je samo »depolitizacija« zadružnikov. Naj torej politični voditelji, ki so se prav v novejšem času vsi po vrsti izjavili za depolitizacijo zadružništva, vplivajo, da se bodo politične stranke pečale samo s politiko, zadrugarjem pa je treba dopovedati, naj jih pri zadružnem delu vodi samo zadružna ideologija. Da to gre, zato nam nudi svet dovolj dokazov. Tudi pri nas je toliko nevtralnih zadrug, da lahko vidimo, da to gre. Danes so celo velike zadruge povsem nevtralne in prav dobro in mirno uspevajo. Samo nekoliko dobre volje in nekoliko zadružnega duha je treba, pa bo šlo.

Drugo vprašanje se tiče koncentracije zadružništva. V vsakem kraju naj bi namreč bila ena sama zadruga vsake vrste, vse zadruge ene gospodarske ali administrativne (banovine, okrožja) enote pa naj bi bile združene v eni zvezi, ki bi bila splošna (za vse zadruge) ali specialna (za vsako vrsto zadrug ena). To vprašanje je bilo v preteklosti bolj politično strankarskega, kakor pa gospodarskega značaja, zato se kljub večkratnim poskusom ni premaknilo z mrtve točke. O strankarstvu smo govorili zgoraj, glede gospodarske strani pa pridejo v poštev predvsem naslednji momenti. Pravda, ali je primernejša rajonizacija in koncentracija, ali je boljša prosta tekma, da ne rečemo konkurenca, še ni odločena. Vendar je že danes več takih krajev, ki imajo eno samo zadrugo vsake vrste, kakor pa takih, ki jih imajo po več. To pa še ne dokazuje, da je rajonizacija boljša, saj rajoni niso ločeni, tako da segajo zadruge druga drugi v rajon. Tudi glede uspevanja je težko opaziti razliko med enimi

in drugimi. Gospodarsko bi vendar bilo morda bolje, če bi bile rajonizirane, ker bi mogle bolj smotrno delovati, vzdrževati potrebno disciplino med člani, predvsem pa zatirati zlorabe lahkomišelnih članov. Nevarnost rajonizacije pa smo omenili pri obravnavanju koncentracije. Prednost svobodnega tekmovanja nekateri preveč podčrtavajo, saj vidimo, da zelo veliko zadrug odlično uspeva, kljub temu, da nimajo konkurence. Glede na solčne in senčne strani razmejitev okolišev bo menda najboljše, če pustimo to vprašanje odprto z edino omejitvijo, da nihče ne sme biti član dveh zadrug iste vrste. Zlorabe bi bile s tem onemogočene, vse ostalo pa ni tako važno.

Dalje se je pojavilo vprašanje, kakšne okoliše naj imajo posamezne kreditne zadruge. Zdaj imamo v banovini 530 ljudskih denarnih zavodov, t. j. kreditnih zadrug in regulativnih hranilnic. Teoretično-ideološko in praktično-gospodarsko je že zdavnaj jasno in trdno dokazano, da samo mali zavodi dobro služijo širokim slojem (kmetom, obrtnikom, delavcem, uradnikom, itd.). Ideal je torej Rajfajznovka, nepotvorjena seveda. Statistika obrestne mere in poslovnih zgub jasno dokazuje pravilnost Rajfajznovih načel, namreč, da je poslovanje malega zavoda z okolišem ene občine mnogo cenejše, ker je delo lahko brezplačno in ker je kontrola radi osebnega poznanja med člani lahka, da varno in gospodarsko uporabljajo denar. Če bi že torej hoteli določiti število denarnih zavodov, tedaj bi bilo za podeželje merodajno število občin, ki jih je okrog 400, za mesta pa njihova gospodarska struktura in število prebivalcev. Med stvarno potrebo in dejanskim številom torej razlika ni tako velika, da bi od reforme lahko mogli pričakovati gospodarskih koristi. Vrhu tega v tujini glede tega ni nič bolje in vendar od daleč ne trpe take krize kakor pri nas.

Mnogo bolj resno je vprašanje, ki se tiče delitve dela in vertikalne organizacije združništva. Lokalne zadruge so danes bolj ali manj specializirane, zveze pa združujejo zadruge vseh vrst in opravljajo za nje razne posle. Dasi ima sedanji ustroj velike prednosti, saj pomeni veliko pocenitev režije in lažje usmerjevanje in izrabljanje kapitalov, je delo zvez vendar tako pestro, da zelo trpi njegova intenzivnost. Zato gredo predlogi za tem, naj se zveze ločijo na revizijsko-instrukcijske in na poslovne, tako da bi bila vsaka vrsta zadrug organizirana tako v skupni revizijski kakor tudi v svoji poslovni zvezi. Taka delitev ima sicer precejšnje prednosti, saj je veliko lažje uspešno voditi obrate posameznih panog, kakor pa skupni obrat, vendar to dejstvo samo še ne zadostuje. Pogoj za uspešno delo Zveze je primerno število zadrug dotične vrste. Pri nas imamo sicer čez 15 vrst zadrug, vendar ni niti 5 vrst tako številnih, da bi lahko vzdrževale svojo zvezo. Glede rajonizacije zvez pa velja v bistvu isto kakor za posamezne zadruge. Tudi tu je treba iti praktično pot. Gospodarsko uspešno — in samo to pa sme biti merodajno — je le, če odloča gospodarsko geografska gravitacija in zadostno število zadrug. Ne najmanjša prednost skupnih zvez je tudi v možnosti finansiranja posameznih vrst zadrug ali denarne izravnave med njimi potom zveze. Dočim n. pr. kreditnim zadrugam v normalnih razmerah denarja preostaja, ga produktivnim primanjkuje. Morda predstavljajo najidealnejšo rešitev skupne zveze, ki so dovolj močne (združujejo dovolj zadrug), da se na znotraj lahko razdele, tako da je za vsako številnejšo spupino zadrug poseben oddelek s svojo upravo za posle, ki se tičejo samo dotičnih zadrug. Tako je na eni strani možna vez med vsemi zadrugami za skupne reči, na drugi strani pa obstoji potrebna delitev dela

radi večje intenzifikacije. Tak ustroj pomeni torej vsestransko racionalizacijo in se je v inozemstvu dobro obnesel.

Nekoliko drugače izgleda vprašanje delitve zvez na revizijske in poslovne. V tej smeri pa bo kazalo zveze vsaj bolj ali manj deliti. Pri tem bo treba upoštevati, da imajo skupne zveze to prednost, da je režija veliko cenejša in da je vprašanje vzdrževanja revizorjev lažje. Dočim skupne (poslovno-revizijske) zveze s poslovanjem zaslužijo pretežni del sredstev za vzdrževanje potrebnega števila dovolj kvalificiranih revizorjev, se morajo same revizijske zveze vzdrževati samo s prispevki zadrug, ki jih pa zadruga le zelo nerade vplačujejo v zadostni višini. Tako je zveza stalno ogrožena ali vsaj težko vzdržuje dovolj dobrih revizorjev. Vsaj dosedanje skušnje to potrjujejo. Najbolj senčna stran poslovnih zvez, ki vrše tudi revizije, pa je po dosedanjih skušnjah ta, da se jim nemarne zadruga rade maščujejo za ostrejši nastop z odtegnitvijo poslovanja, odnosno je zveza dostikrat prav radi lepega zasluzka, ki ga ji nudi zadruga, v škripcih, če naj jo izključi ali ne. Pa tudi avtoriteto revizorjev slabi okolnost, da upravljajo zvezo isti ljudje kakor zadruga, to se pravi, da morajo kontrolirati delo svojih predpostavljenih organov. Če ne več, tedaj bo treba deliti revizije od poslovanja vsaj v toliko, da bo revizija poseben oddelek zveze, ki bo imel svojo posebno upravo, sestavljeno iz zadrugarjev, ki niso v upravah zadrug. Tako bo ustrezno na obe strani, na gmotno in na disciplinsko.

Eno najbolj važnih vprašanj pa predstavlja institucija revizije. Sedaj zadruga niti niso primorane biti včlanjene v kaki revizijski zvezi v svrhu revizije, niti ne nudi zakon revizorju in zvezi druge sankcije kakor izključitev zadruga iz zveze. Zato sedanja revizija ni toliko revizija, kolikor pouk in pomoč zveze in revizorja, v kolikor zadruga vse to hoče upoštevati. Dobrim zadrugarjem zadostuje tudi to, slabi pa gredo svojo pot, dokler se zadruga ne izpridi ali celo propade. Da bo revizija v vsakem primeru dovolj uspešna, bo treba, da bo članstvo v revizijski zvezi obvezno in da bo možno prisiliti zadruga k redu, to n. pr. z odstavitvijo nemarnih funkcionarjev, v skrajnem slučaju pa celo razpust zadruga.

Glede okoliša posameznih zadrug ni mogoče postaviti točnega pravila, ker je to odvisno od časovnih in krajevnih okoliščin. Vprašanje pa je, če je zdravo, da imajo zadruga z neomejeno zavezo neomejen okoliš. Čim večji je namreč okoliš, tem težje je osebno sodelovanje članov in kontrola posojil. Vse to pa zvišuje riziko za člane. Tu velja torej Rajfajzno načelo, ki veli, naj ima taka zadruga tak okoliš, v katerem se vsi ljudje poznajo in vsaj od časa do časa tudi shajajo.

Zelo važno, obenem pa močno sporno je vprašanje glasovalnega prava. Sedanji zakon v tem pogledu ne pozna omejitev. Starejše zadruga imajo nekatere neomejeno, druge deloma omejeno, manjše in večina mlajših tudi popolnoma demokratično glasovalno pravo. Med najstarejšimi so celo take z dvojnimi deleži in dvojnimi člani. Dasi ima pluralno glasovalno pravo gotove prednosti, osobito pri zadrugah, ki jim je potrebna višja deležna glavnica in večja stalnost, je vendar neomejeno glasovalno pravo povsem nezadružno in tudi nevarno, saj je možno, da se en sam član lahko polasti vse zadruga, če vplača večje število deležev. Članske pravice in dolžnosti bo torej brezpogojno treba izenačiti, pluralno glasovalno pravo pa tudi izdatno omejiti, tako da bo odstranjena nevarnost popolne majorizacije večine po manjšini, saj je demokracija eno od osnovnih združnih načel.

Končno je važno, morda celo od vseh tu naštetih najvažnejše vprašanje poslovnih načel in predpisov. Ob raznih prilikah, osobito pa v krizah opazamo, da ideološka načela in pravna oblika niso edino odločilno sredstvo, ki vodi k cilju ali uspehu. Dve zadrugi ne delujeta povsem enako, vsak podjetnik dosega drugačne uspehe. Vzrok teh razlik je pač v ljudeh, ki podjetja, tudi združna, upravljajo. Toda, ker ljudi samih ne moremo spremeniti, vsaj temeljiteje ne, zato družba, odnosno zakonodajalec kot njen organ intervenira, kadar posameznik le preveč ograža interese skupnosti. Intervencija je toliko bolj odločna, kolikor večje napake se kažejo, kolikor usodnejše posledice groze kot sad prevelike človeške lahkomišelnosti in lakomnosti, teh največjih senc gospodarskega liberalizma. Kakor to ni prijetno in za današnje dobo visoke civilizacije nič preveč laskavo, tako nas prav hude gospodarske krize silijo, da si utesnjujemo akcijsko svobodo, t. j. da poslovanje strogo reglementiramo, to osobito še glede upravljanja tujih kapitalov in prihrankov. Razvoj v tej smeri opazamo po vseh naprednih državah in brez tega tudi pri nas ne bo šlo, če ne bomo hoteli, da krize s časom ne bodo uničile našega gospodarskega, osobito kreditnega mehanizma.

A. P.:

PRIJATELJI KLASIČNE GIMNAZIJE

»Naša srednja šola ima v glavnem dva tipa: realni, ki prevladuje, in klasični. Oba kažeta prirastek, kar smatram zlasti pri klasičnem za dobro znamenje glede preokrenitve povojne miselnosti naših ljudi na bolje. Klasični tip je namreč težji, nudi pa globokejšo umstveno in srčno izobrazbo.«

Dr. Janko Lokar v svojem članku v prvi številki revije »Misel in delo« pod naslovom: »Vprašanje srednje šole.«

Prijatelji klasične gimnazije pri nas so organizirani v zelo agilnih društvih, da branijo klasični tip naše srednje šole, ki se po prirodnem razvoju in življenjski nujnosti umika realnemu tipu. Zaradi tega slednjemu ni treba zaščitnikov in nima ta tip organiziranih prijateljev, ki bi z enakim svetim ognjem šli v borbo zanj, kakor nad humanistično gimnazijo bde nje pristaši. Privrženstvo k eni ali drugi vrsti naše srednje šole ne pomeni neizbežno nasprotno, vendar, kjer ima kaka stvar agilnih prijateljev, prihaja do izjav, ki nehote zadevajo ob mnenje druge skupine. Zato ni prav nič čudnega, ako čitamo zgoraj citirano izjavo, da nudi klasični tip globokejšo umstveno in srčno izobrazbo in da le od tega tipa lahko pričakujemo preokrenitve povojne miselnosti naših ljudi na bolje. To trditev bi bilo treba šele podkrepiti z dokazi, kar se namreč tiče preokrenitve povojne miselnosti, je jasno, da nosilec te miselnosti ni samo oni del našega izobraženstva, ki je prišel iz realnih gimnazij. Ta tip je pri nas namreč še tako mlad, da oni tisoči, ki so šli skozi njegova kolesa, le še niso tako močno zagospodarili v našem javnem življenju, da bi se očitovale ravno njihova povojna miselnost in se posebno jarko razlikovala od miselnosti nekdanjih gojencev humanistične srednje šole. V ostalem že sam izraz »povojna miselnost«, — pojem je širok in mislimo

pod njim samo neugodne izrastke te miselnosti —, dovolj zgovorno kaže, da ga ne gre pripisovati niti realnemu niti klasičnemu tipu. Vendar pa je treba ugotoviti, da je tej miselnosti podlegel tudi klasično izobraženi del naših ljudi in da po tem takem klasična izobraženost ni profilaksa zoper možnost okuženja, po vsej priliki pa tudi ne bo edino sredstvo, ki bi nam pomagalo iz sedanje zagate.

Mnenje o manjvrednosti realnega tipa in o velikanskih prednostih klasičnega je pri nas razširjeno in ker so prijatelji klasičnega tipa organizirani in delavni, se zdi, da je to mnenje splošno, osobito, ker ga izvestna skupina teh prijateljev naglaša prav pri vsaki priliki. Ni pa omejeno samo na našo banovino, marveč se pojavlja tudi v drugih delih države vse češče in jačje. Nedavno so v Sremskih Karlovcih zborovali bivši gojenci tamošnje znamenite gimnazije — vseučiliški in srednješolski profesorji, zdravniki, pravniki in svečeniki — ter dali posebno ognjevitega izraza svoji ljubezni do klasičnega tipa z resolucijo, naj karlovska gimnazija zopet postane humanistična in da »ne bi nič škodovalo, ako bi ji sledile tudi druge gimnazije, ker je klasična gimnazija neke vrste svetišče, kjer se goji oboževanje heroizma«. Dalje pravi resolucija, da je v Jugoslaviji potrebna klasična izobrazba zato, »da bomo lažje vzdržali borbo za obstanek in da bomo v njej zmagali. V tej borbi sta nam potrebna oboževanje in kult horoizma in junaštva«, — kopičenje izrazov za iste pojme izdaja klasično poreklo tvorcev resolucije —, »treba nam je vežbe, volje, morale in duha, treba složnih bratov v ideji in ideologiji, harmonične izobrazbe, genetične prasile in pravega krščanstva«. Zahteva resolucije pa je zopetna uvedba latinščine in grščine v gimnazije.

Nesporno je, da je problem izobrazbe, ki nam daje večino naših javnih delavcev vseh strok, zadeva, ki se tiče najširših vrst našega naroda. Zato je v življenjskem interesu nas vseh, da se ta problem reši čim dovršeneje in svrhi primerneje. Nikakor pa ni verjetno, da bi bil v današnjih časih ta smoter dosežen, ako zopet uvedemo v srednje šole dva davno mrtva jezika. Pred vsem moramo zahtevati, da se pri reševanju tega vprašanja popolnoma izloči tako posebni interes neke izvestne skupine, kakor sentimentalnost nekaterih prijateljev klasičnega tipa. Pod posebnim interesom je treba razumeti razloge nameščencev rimske cerkve in njenih političnih privržencev. Le-tem je najvažnejša latinščina, — za grščino skoro da ne zlomijo najmanjše sulice —, ker jim daje klasična gimnazija v liturgičnem jeziku dovolj dobro podkovanega naraščaja za semenišča rimske cerkve. Ta ozki interes pa ne more biti merodajen pri odločitvi za uvedbo latinščine ali proti nji. Ne samo, da druge verske skupine nimajo tako pereče potrebe po latinščini, tudi učenkam rimske veroizpovedi odpade ena možnost pri izbiri poklica.

Izločena mora biti od presoje tega vprašanja tudi sentimentalna zaljubljenost v mrtve jezike nekaterih učiteljev, ki jim je za uvedbo latinščine in grščine najmerodajnejša čisto nevažna okoliščina, da so sami kdaj učili ali še uče verba deponentia ali pa z ognjem razlagajo večno lepoto dorske oblike dvojninskega optativa, ki se včasih pojavi v Homerjevih šestomerih. Legitimacijo za odločitev imajo samo starši ob izčrpnih in temeljnih navodilih strokovnjakov, ki naj po možnosti ne bodo predmetni učitelji grščine ali latinščine. Ni dvoma, da se bodo tudi med takimi strokovnjaki našli ljudje, ki bodo znali nepristransko podčrtati prednosti učenja obeh vodilnih jezikov antike.

Seveda ni misliti na nekak plebiscit staršev ali na prav formalno anketo, marveč je treba samo poslušati skrbnike otrok, kakšne težave imajo otroci s študijem mrtvih jezikov, koliko stroškov je združeno s tem, koliko časa zahteva to učenje, ter potem objektivno pretehtati, da-li je ves porabljeni trud, čas in denar v enakem odnosu do ugodnosti, ki jih nudi dovršeno znanje latinščine. Prijatelji klasičnega tipa imajo na to vprašanje celo vrsto temeljitih argumentov.

Prvi med njimi je ta, da je latinščina mati vseh romanskih jezikov in da so potem ti učencu naravnost igrača. Staroslovenščina je mati slovanskih jezikov, gotščina je mati germanskih jezikov, pa se gre kdo učiti staroslovenščine ali gotščine, da bi imel potrebno copio korenov, ako se hoče naučiti n. pr. ruščine, oz. nemščine? Menda prav nihče! Pač pa je res, da je francoščina hčerka latinščine, da ima večino korenov iz nje in da je izdatnejša pomoč pri učenju romanskih jezikov nego mati — latinščina. Vrhu tega je francoski jezik že skoro popolnoma izgubil besedotvorno silo in posega že lepo vrsto let v zakladnico grščine in latinščine. Na ta način se s francoščino vred nauči učenec vseh neologizmov in modernizmov, ne da bi mu bilo treba znati njih etimološki izvor. Kaj pa nam pomaga etimološki izvor n. pr. pri besedah september, oktober, november in december, če ti meseci niso to, kar pravi beseda, marveč, je vsak v vrsti za dve mesti več nego izdaja etimogolija. Tu mora pomagati korenu obširna zgodovinska razlaga. Ista je z besedami kandidat, stoik, cinik, kirurg, licej, gimnazija — in takih besed, kjer bi poznanje korena povzročalo samo zmedo, je zelo mnogo. V ostalem pa tisoči in tisoči vsak dan rabijo izposojenke iz latinščine, grščine in francoščine, ne da bi pomislili na etimologijo, ki je po tem takem popolnoma nepotrebna.

Naslednji argument. Zgoraj smo citirali resolucijo bivših karlovških učencev: »V tej borbi sta nam potrebna oboževanje in kult heroizma in junaštva.« Zlate besede, — toda, kateri pa so oni vzor možje, ki jih poznamo prav iz originala? V čem se naj učenec zgleduje nad Demonstonom? Ni razumel velikega koncepta Filipovega in je pridno zobal iz perzijskega dispozicijskega fonda. Njegova podkupljivost je bila enaka njegovi zgovornosti. Bil je grški separatist, plačan od tuje države. Ko je prišel zaradi tega pred sodišče, je jokal, češ ženo in otroke imam. O antična pojava! Ciceron — zagrnilo ga s plaščem prizanesljivosti. Govornik in advokat — da, toda značaj — odločno ne. Sam Katilina je bil v tem skoroda boljši. Ksenofont — lanckneht, hraber in dober vojak — v perzijski službi. Ni prostora za nadaljno naštevanje. Res da so na drugi strani Leonida, Kimon, Aristid, Fabricij, Mucij Scevola, Regul itd., toda le-teh ne poznamo iz latinščine ali grščine, marveč iz zgodovine! Le priznajmo si: vse pozitivne strani antike imamo iz zgodovine — ne pa iz onih mrtvih jezikov. Proti študiju zgodovine pa ni nihče.

Tehtnejši so argumenti z ozirom na potrebo latinščine in grščine pri študiju medicine, prava, filozofije, filologije, botanike in kemije. Pomisliti pa je treba, da povedo n. pr. besede feniletalbarbitur, dismenoreja, otorinolaringologija itd. absolutu klasične gimnazije prav tako malo, kakor abiturientu realne gimnazije. Pomena teh se mora medicinec pač naučiti, besede pa mehanično zapomniti. Ablativus absolutus in verba contracta mu tu ne pomagajo do mala prav nič. Na svetu je mnogo pravnikov, zlasti Anglosasov, ki niso podkovani v latinščini in grščini, pa so vseeno izvrstni strokovnjaki. Kdor zna francoščino, mu juridični latinski izrazi ne bodo tuji. Če izgineta grščina in latinščina iz naših

šol, bo filologija omejena na moderno filologijo. Kdor bo hotel globljega študija, ga bo lahko imel, ostalim pa res ni treba hoditi ad fontes. Ako zgodovinar rabi oba jezika antike, rabi posebej jugoslovnski zgodovinar še nemščino, turščino in madžarščino. Nikakor pa ni potrebno, da bi se zaradi tega vsi trapili s temi jeziki. Za latinščino in grščino pa naj velja nekaka izjema — zaradi konservativne sentimentalnosti prijateljev klasičnega tipa! Bodoči botanik ne prinese iz šole znanja, kaj je euphorbia cyparissias, in inženjerja kemije ljuto malo briga, da pomeni kemični znak Hg prav za prav hydrargyrum. Tudi bodoči paleontolog ni slišal v gimnaziji nikoli prelepih imen dveh predpotopnih živalic, ki jih učenjaki kličejo danes baluchitherium in indricotherium. Vse to se je treba pač naučiti in si zapomniti. To pa je vsekakor lažje, pripravneje in ekonomičneje, nego učiti se osem ali pet let dveh jezikov, ki jih zna morda še kakih 100 profesorjev na vsem božjem svetu. Res pa je, da je pri vseh teh študijah francoščina lahko v isto pomoč, kakor latinščina in grščina skupaj, kajti Francozje črpajo svoj besedni zaklad iz obeh teh jezikov, ker njihova materinščina nima več besedotvorne sile, ki se je zatekla v argot.

Seveda s pozabo klasičnih jezikov bo morala izginiti ona lažiučenost, ki rada čička svoje duševne proizvode z lepimi frazami kakor: Videant consules! Tertium non datur! Sapienti sat! Mens sana in corpore sano! in cel leksikon slične navlake.

Vkljub vsemu temu pa ima absolvent klasične gimnazije nesporno veliko prednost pred absolventom realnega tipa. Kdor ima posla z obema, takoj čuti razliko v prid klasično izšolanemu absolventu. Slog njegov je neprimerno boljši, lahkota izražanja, logični razplet misli, pravilna skladnja, brezhibna slovnica in še marsikaj so prednosti povprečnega klasično naobraženega mladeniča pred tovarišem realcem istega povprečnega nivoja. Ta velika razlika je resnična.

Močno neutemeljen pa je sklep, da je ta pojav pripisati latinščini in grščini. Samo učna metoda je temu vzrok. Gimnazijec začne z golim stavkom: Aquila est bestia. Ko je doumel bistvo golega stavka, se seznanil z objektom, atributom, adverbijem. Lepo polagoma pride do podredja in priredja, do vseh mogočih naklonov, pa consecutio temporum, aktiv in pasiv, deklinacija in konjugacija — skratka, odpro se mu vse posebnosti in lepote jezika prav složno in postopoma. Pri dveh tako dovršenih pomagilih, kakor sta Kermavnerjeva slovnica in Wiesthalerjeve vadbe — težko da so danes v rabi boljše knjige — in pri osem let pouka po 7 do 5 ur na teden to tudi ne more biti drugače. Samo pomislimo, koliko bi se dijaki naučili, ako bi prav na isti način študirali francoščino. Na dlani je ugovor, da se živ jezik ne sme poučevati po metodi, kakor se poučuje izumrla latinščina. Zakaj neki ne, ko je francoščina v naši deželi v istem hipu mrtev jezik, kadar ga zna samo ulomek promila. Ima pa francoščina še to prednost, da bi učitelj poleg Kermavner-Wiesthalerjeve metode učence lahko igraje naučil tudi fraz iz vsakdanje rabe. Temelj bi seveda morala biti metoda. Menda je vsakomur jasno, kaki zakladi galskega duha bi se odprli naši učeči se mladini. Nam ni treba hoditi ad fontes romanos, saj so to pot premerili za nas že sami Francozi, ko so ustvarjali bogastvo svoje kulture. Če se bo komu zdela metoda preduhomorna, naj upošteva, da je taka tudi latinščina, toda efekt je velika prednost gimnazijca pred realcem.

Ob koncu še vprašanje: Ali je ta problem aktualen? Je, in sicer zelo. Načela ga je beograjska »Pravda«, ko se je na uvodnem mestu zelo

resno pobavila s karlovško resolucijo. Pri nas ga je povzel »Slovenec«, ki ji je zameril predvsem to, da se nikjer ne dotika važnosti antike za teologijo, t. j. z drugimi besedami, za semenišča rimske cerkve. Za aktualnost govori vest, da bodo še novembra meseca vsa tri »Društva prijateljev klasične gimnazije« (menda ljubljansko, zagrebško in beograjsko) predlagala ministru prosvete, naj se na realnih gimnazijah prične pouk latinščine že v prvem razredu, ne pa šele v petem.

Obeta se nam tedaj nov eksperiment z našo srednjo šolo in to v času, ko nimamo še prav nikakih dokazov za nedostatnost realnega tipa. Izprememba metode ni tako hud eksperiment, kakor je uvajanje latinščine, ki smo se je komaj rešili vsaj za prva štiri leta realne gimnazije. Za uvedbo so med drugim zlasti krogi, ki nimajo legitimacije, da bi soodločevali, kadar gre za bodočnost našega naraščaja. To ni očitok, marveč ugotovitev dejstva. Ne zopetna uvedba, marveč popolna odprava latinščine, vsaj iz realnih gimnazij, je zahteva današnjega časa. Tudi ne gre toliko za francoščino, marveč za katerikoli veliki živi jezik in proti grščini in latinščini, s čimer nikakor ni prizadeta antična kultura. Današnja politična konstelacija pa nam narekuje tesnejše stike s Francijo in to je razlog, da naj bo francoščina oni jezik, ki bi moral biti v naših šolah glavni tuji jezik. Vsaj sedaj za nas ni drugega izbora, ki bi imel enak pomen.

Dr. M. G. V.:

KORPORACIJSKA DRŽAVA V ITALIJI

Liberalno gospodarstvo prepušča mehaničnim zakonom individualne gospodarske svobode reševanje gospodarskih nasprotij, ki nastajajo iz sporov med individualnim interesom na eni strani in interesom socialne in nacionalne zajednice na drugi. *Marksizem* rešuje gospodarsko nasprotje med posamičnim in skupnim interesom na ta način, da s pomočjo prevladanja enega razreda ukine gospodarske lastnosti poedincev, skupin in socialnih plasti, pa tudi privatno iniciativo in zasebno lastnino. *Korporativno gospodarstvo* je enako daleč od liberalnega kakor od socialističnega. Korporativni nazor pripušča in priznava individualno iniciativo, a tudi socialni pomen prometa. Prepušča poedincem, da uravnava proizvajanje in jim priznava zato tudi gospodarsko iniciativo in zasebno lastnino. Vendar postavlja nad vse gospodarsko dejstvovanje zamisel skupnosti, ki naj uravnava in rešuje po korporacijah spore med posameznimi činitelji proizvodnje glede delitve dohodkov gospodarskih podjetij.

Korporacijsko gospodarstvo izvira iz italijanskega sindikalizma in pomeni prvi originalni sistem protirazredne rešitve socialnega vprašanja. Prvine, katerih se poslužuje, niso izvirne, saj jih poznamo že od nekdanj: absolutna in neomejena avtoriteta države, stanovsko združevanje ter pojem narodne, socialne in gospodarske državne zajednice po univerzalistični ideologiji. Dočim so bili ti elementi doslej spojeni bolj na federativnem temelju, jih korporativno gospodarstvo spaja na organski podlagi. Izviren je način, kako so te prvine združene in zlite v organsko celoto v duhu univerzalistične teorije o državni zajednici in kako so ustvarjene korporacije, ki nimajo ničesar skupnega s korporacijami ali

stanovskimi združenji starega, srednjega ali novega veka. Fašistične korporacije so po svoji vlogi in po svojem duhu povsem nekaj novega.

Stanovska združenja in njihova vloga v starem in srednjem veku. Za boljše razumevanje je treba na kratko orisati zgodovinski nastanek stanovskih združenj in njihovo različno vlogo v gospodarskih sestavih v preteklosti. V *starem veku* so se snovala taka združenja v obrambo posebnih stanovskih interesov. Najdemo jih v stari Indiji, v Babiloniji, pri Feničanih, v Egiptu in Grčiji ter končno tudi v starem Rimu. — Rim je že za časa kraljev poznal obrtniška združenja, ki so postajala vedno številnejša (*collegia opificum s. artificum*). Sprejemala so za člane vse svobodne obrtnike, tudi če niso imeli državljskih pravic. Na tak način so se združevali poleg obrtnikov tudi mornarji, trgovci, denarniki itd. Ni popolnoma pojasnjeno, iz katerega povoda so ta združenja nastala. Rimsko gospodarstvo je slonelo na delu sužnjev, ki so pomenili kapital. Zato je bila razredna borba nemogoča. Verjetno je bila svrha teh združenj, da izvojujejo svojim članom boljši gospodarski položaj. Spori med takimi stanovskimi združenji in državo niso bili redki. Država je tudi intervenirala, kadar so združenja kršila pravni ali politični red. Že Tarquinius Superbus je moral razpustiti kmetška združenja. Julij Cezar je prepovedal skoroda vsa društva, dočim je Augustus dovoljeval samo »*collegia vetera et legitima*«. Za osnovanje novih društev je moral dati pristanek senat ali praesidium. Po *digestu* l. XLVII t. 22 je smel biti vsak državljan član samo enega dovoljenega združenja. Navzlic tolikim oviram so se stanovska društva vedno bolj širila in pridobivala na pomenu. V dobi propadanja rimskega cesarstva so samo še ona zdrževala red. Samovoljnost vojaških oblasti je silila vlado k temu, da je uvrstila v stanovska društva vse prebivalstvo. Postala so obvezna, ker so čuvala mir in red. Vsak državljan je moral stopiti v združenje, v katero je spadal po svojem poklicu. Pomen teh društev je rasel posebno zaradi tega, ker se je vršil ravno takrat temeljni preokret v sestavi narodnega gospodarstva. Pod vplivom krščanstva je namreč izginjalo suženjstvo. Velike množice so postajale svobodne. Naloga stanovskih društev je bila, da jih uvrstijo v gospodarsko življenje. Tako je prišlo do tega, da se državna oblast postopoma odrekala svoji suverenosti na korist teh združenj. Bila so tako ozko povezana z državo, da so nekatera izmed 32 društev vršila celo funkcije javnih organov. Zato je pa bil propad cesarstva tudi njihov propad.

Z vpadom novih narodov v Evropo se je gospodarski in politični red iz temelja izpremenil. V *srednjem veku* se je ustalila nova oblika politične organizacije: fevdalizem. Zemlja je bila v rokah nekaterih maloštevilnih plemičev; kmetje so bili priklenjeni k zemlji. Nasprotno pa so bili obrtniki in trgovci svobodni, kar je dovedlo do čestih sporov med njimi in fevdalnimi gospodi. V tem položaju nastanejo ponovno stanovska združenja obrtnikov, trgovcev, mornarjev itd. Najbolj so se razvila v Franciji in v Italiji, odkoder so se širila po vsej Evropi. Povdariti je treba, da med združenji starega in novega veka ni zveznosti. V novejšem času so se namreč obrtniki združevali zato, da branijo ne samo posameznike pred samovoljo in oblastnostjo fevdalnih gospodov, marveč tudi interese včlanjenih oseb in njihove obrti napram tretjim osebam. Zato si moremo te korporacije zamisliti samo v okviru fevdalne države. Ko je izginila, so izginile tudi korporacije. Srednjeveška združenja so bila trgovska ali obrtniška. Člani so se delili v tri skupine: v mojstre, pomočnike in vajence. Vsaka skupina je imela svoja posebna pravila. Cehe so vodili tisti, ki so jih izbrali mojstri. Imeli so sodno oblast, upravljali finance, nadzirali proizvodnjo, podpirali potrebne člane ter nadzorovali vajence in njihov prehod iz ene stopnje v drugo. Tako so cehi branili svoje člane na gospodarskem in političnem polju; vendar je bila njihova delavnost osredotočena na pospeševanje gospodarstva in obrti. Čehi so določali tudi mezde in cene izdelkov in delovno dobo in čas. Spričo takega področja so pridobivali cehi velik vpliv, ki jim je v nekaterih mestih (na pr. v Florenci v XIV. stoletju) dal v roke celo politično oblast. Odkritje Amerike in pa

fiziokratski nauk sta povedla k zmagi načelo svobode trgovine in dela. Minister Turgot je z ediktom od 22. februarja 1776 ukinil vse korporacije. Francoska revolucija je bila pred vrati.

Moderno socialno vprašanje in poskusi rešitve. Doba po francoski revoluciji je doba individualizma in liberalizma, tako v politiki, kakor v gospodarstvu. Svobodna tekma v gospodarskem življenju je postala načelo. Država v tej tekmi sploh ni hotela intervenirati, torej tudi ne glede delovnega razmerja. V svojo dolžnost si je štela samo odstranjevati zapreke, ki bi utegnile to svobodo ovirati. Pogled na dogajanje je individualističen. Ni naloga države, da se briga za dobrobit vseh: to je naloga vsakogar, ki naj se briga zase. Tako je prišlo do tega, da je ostala država v času nastanka in izgraditve modernega kapitalizma povsem ob strani, ne da bi posegla v čimdalje težji boj med podjetniki in delavci. Obe stranki sta se sami kar najbolj organizirali za borbo. Snovali sta sindikate, ki so se začeli boriti za premoč v gospodarstvu in politiki.

Teoretsko sta možni dve rešitvi: ena na političnem, druga na gospodarskem polju. Prvi rešitvi prištevamo razne *socialistične sestave*, ki stremijo za osvojitvijo politične oblasti v državi, da bi mogli potem urediti državo po svoje. V drugo skupino spada *sindikalizem* v raznih odtenkih. Ta se načelno ne loti politične ureditve, marveč stremi prvenstveno za tem, da zaščiti delavca. Svoj namen skuša doseči s sindikati, društvi delavcev ali podjetnikov iste stroke. Njihov cilj je zmagati nad nasprotnim sindikatom. S prispevki svojih članov so mogli sindikati urediti pisarne, razne zadruge, sklade za primer brezposelnosti, posebno pa štrajka ter raznovrstna zavarovanja. V isti državi so se istovrstni sindikati združevali v federacije, te zopet v konfederacije in končno v internacionale, tako na podjetniški, kakor tudi na delavski strani, navadno pa opredeljeni po političnih načelih. Zaznamovati moramo tudi še druge poskuse, ki so se pa vsi izjalovili. Tako je Sismonde de Sismondi skušal obuditi srednjeveške korporacije, preustrojene po novem položaju. *Krščansko-socialna skupina* išče rešitve v mešanih sindikatih, ki naj bi združevali podjetnike in delavce. Taki sindikati naj bi urejali mezde ter vse, kar se tiče delavcev, v smislu krščanske npravnosti. Uspeha to gibanje doslej ni pokazalo, ker napram predstavnikom nasprotnojočih si skupin ni mogla nastopiti avtoriteta, ki bi obe stranki prisilila k popuščanju. *Kooperativisti ali zadružniki* so delali z delavskimi in kmetskimi zadrugami, v katerih naj bi bili zadružniki istočasno delavci in delodajalci. Vendar take zadruge niso mogle zbrati kapitalov, ki so potrebni za moderna industrijska podjetja, da bi se dalo vse vprašanje rešiti s posebnimi *sestavi delavskih mezd*. Vsi taki poskusi imajo isto napako: ne računajo s činitelji, ki se ne dajo prezreti. Delavska mezda je v sklopu sodobnega gospodarstva zvezana z vsemi gospodarskimi činitelji. Edino z odločujočim vplivom vsaj na pglavitne činitelje se more vplivati tudi na njihov nasledek, na mezdo.

Doslej so nekatere države poskušale radikalno rešiti socialno vprašanje. Rusija po programu boljševikov z zelo problematičnim uspehom: delavske množice so osvojile politično oblast. Ni več zasebnega kapitala, niti razredne borbe, ker si je delastvo podvrglo vse nasprotnike in postalo potom države edini imetnik kapitalov. Nemčija rešuje vprašanje z močno intervencijo državne oblasti, Avstrija s stanovskimi združenji. Roosevelt se je lotil rešitve z znanimi kodeksi. Tudi v Angliji in Franciji opažamo že gibanje v naznačenih smereh. Italija pa poskuša rešiti vprašanje s korporativizmom.

Sindikalizem v Italiji. Sindika so celice, iz katerih je zgrajena korporativna država. Prvi sindikati so nastali v Italiji leta 1870. Razvijali so se vzporedno z razvojem domače industrije. Leta 1891. so bile osnovane delavske zbornice s čisto gospodarskimi svrhami. Leta 1906. se je zedinila glavna konfederacija dela po zamisli socialistične stranke. Vendar se je postavil italijanski sindikalizem že pred fašističnim prevratom na nacionalno stališče ter je svoje ravnanje spravil v sklad z interesi države. Zakonodaja v dobi fašizma je uvrstila sindikate v državni organizem kot organe nove državne ureditve. Tako so postali sindikati sredstvo za doseg velikih namer sodobne italijanske države.

Temeljna načela fašističnega nauka o državi. Država je pravno bitje. Ima svojo posebno avtonomno osebnost in svojo posebno pravnost, ki se bistveno razlikuje od običajne, ker je politična pravnost. Država stremi za tem, da doseže dobrobit naroda v duhovnem in gmotnem oziru. Interesi posameznikov se morajo podrediti višjim državnim interesom; uveljaviti se smejo samo toliko, v kolikor so v skladu z državnimi. Tako postane posameznik funkcija državne in socialne zajednice. Vrhovno načelo je javni blagor. Iz tega izhaja tudi načelo največje državne avtoritete in njena brezpogojna moč dejanja. V političnem oziru vlada kolektivna disciplina. Vsi pojavi političnega, družabnega in gospodarskega življenja se vrednotijo samo, v kolikor so funkcije državnega organizma: »vse v državi, nič izven države, nič proti državi!«

Ista načela so merodajna tudi za ureditev gospodarstva. Ker je država integralno edinstvo po svojem bistvu, po duhu in po funkciji, mora biti tudi reševanje socialnega vprašanja prepojeno s temi mislimi. Država ima pravico in dolžnost intervenirati v sporih, ki se pojavijo med proizvajanjem, ker ne gre pri teh sporih zgolj za posamične in zasebne interese. Nasprotno: ti se tičejo vsega političnega ustroja, čigar integralno edinstvo naj se kaže tudi v dejanjih poedincev. Interesi vsake pridobitne delavnosti morajo biti zaščiteni istočasno in vzajemno, ker sta delo in kapital priznana kot enakopravna činitelja proizvodnje. Zaradi tega mezda ne sme biti tako velika, da bi prevzela ves dobiček podjetnika. Nasprotujoči interesi morajo biti v skladu z vrhovno dobroto politične zajednice.

Udeležitev teh načel v sindikalni zakonodaji. Ta načela skuša država uresničiti s sredstvi, ki sicer niso nova, vendar pa povsem preosnovana v svojih funkcijah. Novi ustroj naj bi ustvarila sindikalna in korporativna ureditev. Sindikate je bilo državi treba samo prevzeti in uvrstiti v ustroj s tem, da jim je dala značaj pravnih osebnosti ter jim podelila javne naloge, posebno zastopanje delavcev in podjetnikov po posameznih strokah. Vendar se interesi strok ne smejo presojeti samo s stališča članov sindikata, temveč morajo biti produkt notranjih in zunanjih sil, ki se spajajo v sindikatih.

Temeljni zakon sindikatne ureditve je zakon o pravni ureditvi delovnega razmerja (3. aprila 1926). Ta zakon priznava delavske in podjetniške sindikate in njihovo pravico sklepati kolektivne pogodbe za posamezne panoge gospodarstva. Ustanavlja tudi delovno sodišče, ki naj sodi spore med delavci in podjetniki. Po temeljnih zamislih novega reda *Carta del lavoro* (30. aprila 1927) ni zakon, marveč je v jedrnatem slogu načrtana sindikalna in korporativna ureditev države ter program socialne zakonodaje o delu in gospodarstvu. Končno je po sedmih letih oklevanja izšel zakon o korporacijah (dne 5. februarja 1934). V

obrazložitvi k temu zakonu se poudarja, da je bilo treba prej spoznati, kako poslujejo sindikati kot celice korporativnega sistema. S tem je stopila država iz sindikalne v korporativno fazo, ki pa ni dokončana.

Sindikavno združevanje je v načelu svobodno. Vsak, ki izpolni določene pogoje (na pr. glede starosti, poklica itd.) ima pravico pristopiti v kak *sindikato* ali izstopiti iz njega ali pa ustanoviti novega. Vendar ni dopustno ustanavljati sindikate vojakov, sodnih in upravnih uradnikov, učiteljev srednjih in visokih šol, uradnikov ministrstva zunanjih in notranjih del in končno dijakov. Za združevanje ostalih državnih uradnikov pa je treba posebno dovoljenje države; ti sindikati državnih uradnikov nimajo pravičo sklepati kolektivnih pogodb. Za isto stroko more biti na istem ozemlju več sindikatov. Vendar določa zakon, da se prizna za eno stroko na enem ozemlju samo en sindikat, ki potem zastopa vse pripadnike dotične stroke, neglede na to, ali so člani tega sindikata ali ne.

Pogoji za *državno priznanje sindikata* so sledeči: sindikat sme združevati samo delavce ali samo podjetnike; mešani sindikati niso dopustni; prizna se za vsako stroko in ozemlje samo en sindikat. Poleg tega je državno priznanje vezano na pogoje, tičeče se kakovosti članov (18 let, brezhibno nravno in politično ponašanje, ki se izkaže s potrdilom prefekta) in določeno število članov. Priznanje se podeli s kraljevim dekretom. Posebna določila veljajo za proste poklice in umetnike, katerih sindikati se morejo priznati tudi brez teh pogojev. Poleg tega veljajo za stroke, v katerih se delo in kapital družijo v eni osebi (na pr. mali obrtniki in trgovci, trgovski posredniki, posestniki), posebna določila. Značilno je, da se ročni in duševni delavci ne smejo združevati v istem sindikatu. Državno priznanje sindikata vpliva na pravni položaj članov in na položaj sindikata. Član priznanega sindikata ne sme biti član kakega prostega sindikata za isto stroko. Sindikat sam postane s priznanjem zakoniti zastopnik dotične stroke napram državi, napram drugim sindikatom in napram posameznikom. Sindikat mora imeti svojega predsednika ali tajnika, ki zastopa sindikat in zanj osebno odgovarja. Izvolijo ga člani ali ga postavlja vlada, kakor pač določajo pravila. V vsakem primeru ga potrdi vlada. Dalje ima sindikat svoj izvoljeni upravni odbor in svojo skupščino. Sindikat ima pravico določati in pobirati prispevke vpisanim članom in ostalim pripadnikom dotične stroke. Ti prispevki se pobirajo obenem z državnimi davki. Poleg teh prispevkov se pobirajo še dopolnilni prispevki, ki jih plačujejo samo člani sindikata. Stroški sindikata so obvezni in prostovoljni. K obveznim stroškom, ki jih mora plačevati vsak sindikat, štejejo stroški za sindikalno organizacijo, za socialno-gospodarsko preskrbo, za moralno in versko pomoč, za nacionalno in strokovno izobrazbo, za posebne nacionalne ustanove (maternità e infanzia, balilla, dopolavoro). Treba je tudi ustanoviti sklad za sindikalno imovinsko odgovornost. Vsi drugi izdatki so neobvezni, če pravila drugače ne določajo. Sindikat vrši tudi določeno disciplinsko oblast nad člani, ki jih lahko zaradi neprimerne političnega ali nramnega ponašanja izključi. Poleg tega ima sindikat določene politične naloge. Po volilnem redu, ki trenutno še velja, predlagajo sindikati in druge javne ustanove 800 oseb, izmed katerih izbere veliki fašistični svet 400 poslancev za državno zbornico. Tako predlagata na pr. sindikat poljedelskih delavcev in sindikat posestnikov vsak po 96, sindikat industrijskih delavcev in nameščencev in sindikat industrijskih podjetnikov vsak po 80 oseb. Končno imajo sindikati izključno pravico sklepati

kolektivne pogodbe, ki niso obvezne samo za člane priznanih sindikatov, marveč za vse pripadnike dotične stroke. Kolektivna pogodba je javno-pravnega značaja ter je njena veljavnost prisilna za vsako službeno razmerje v dotični stroki, tako da se ta veljavnost v posamičnem primeru ne da izključiti. Sindikate zadene kot stranke kolektivne pogodbe posebna odgovornost in sicer za škodo, ki jo povzročijo s tem, da ne izpolnijo obveznosti, ki so jih prevzeli v kolektivni pogodbi, dalje za škodo, ki nastane vsled kršitve kolektivne pogodbe s strani članov sindikata, če se sindikat ni poslužil vseh sredstev, da doseže izvršitev obveznosti in uporabe veljavnih kolektivnih pogodb, pa tudi ugotavljanja novih delovnih pogojev. V tem zadnjem primeru se seveda sodišče ne more opirati na zakon ali na pogodbo, marveč mora rešiti spor po pravičnosti, upoštevajoč interese obeh činiteljev proizvodnje. Tako more to sodišče dopolnjevati zakonodajno delo države in pogodbeno delo sindikata. Spričo take ureditve kolektivnih sporov je prepovedan vsak čin razredne samopomoči (štrajk, sabotaža, izpor). Taka dejanja kaznuje kazenski zakonik kot zločine zoper javno gospodarstvo (§§ 502 do 512). Posebno stroge kazni so zagrožene za stroke, ki so potrebne javnosti. Sem je uvrstilo ministrstvo za korporacije tudi zdravnike, lekarnarje, odvetnike, notarje, inženirje, geometre, arhitekte itd.

Konec I. dela.

O B Z O R N I K

1918—1935

Leta 1918. je srbski polkovnik švabić rešil slovensko Ljubljano pred italijansko okupacijo. V letu njegove smrti 1935. so strokovna društva ljubljanskih akademikov izjavila, da more braniti interese ljubljanske univerze samo rektor-Slovenec. V tem ozračju je večina profesorskega zbora ljubljanske univerze brutalno udarila naš narodni ponos, ko je odklonila izvolitev profesorja dr. Jovana Hadžija — Srba za rektorja.

Dr. Tomo Zarnik — sedemdesetletnik

Življenje mu je delo in delo mu je življenje in za jubilejne slovesnosti nima časa. Kjer ga je bilo najbolj treba, tja je šel delat: v Zagorje med rudarje. L. 1900 je prišel med nje, že 35 let jim je telesni, duševni, socialni in kulturni

zdravnik, neutrudljiv v požrtvovalnosti do bližnjega in pogumen v borbi za pravico — človeku in narodu. 21. decembra je dopolnil 70 let. Na starost ne utegne še misliti, preveč je dela. Njemu v veselje, drugim v pomoč in tolažbo naj ga ohrani Nebo še mnogo let.

Naši akademiki in njihova kulturna društva

Teško je dati pravilno poročilo in karakteristiko poedinih klubov brez upoštevanja težke atmosfere, ki je vladala zadnje tri, štiri leta v univerzitetni avli in ki je šele sedaj v likvidaciji. Spoštovanje objektivnosti ne dopušča, da bi prikrivali resnico, ki kaže malo, zato pa tem bolj razveseljivih pozitivnih akcij. Pri tem mislim na zgrešeno pojmovanje akademske svobode, demokracije in avtonomije, ki so se jele anarhistično pojmovati kot neomejene, tradicionalno podedovane predprave akademskega stanu. Isto je bilo z akademskim dostojanstvom, moralo in vzajemnim tovariškim spoštovanjem vsakršnega iskrenega prepričanja in globokega čustvovanja. Teško je vse to združiti z izredno, do zadnjih dni bogato klevetniško literaturo, anonimnih letakov in »Rdečih signalov«. Da ne govorimo o stanovski solidarnosti, ki je bila globoko podrejena »višjim interesom« v dobi, ko je moglo biti prav vse hvaležen politikum.

Pod to prizmo so se izživljala naša kulturna društva, ki bi jih razdelili po vlogah ob nekaterih paradoksnih kombinacijskih pojavih v tri skupine: nacionalno, katoliško in levičarsko. Po drugem kriteriju pa samo v dve: jugoslovansko in slovensko.

V prvo skupino po gornjih razdelbah spada: »Jugoslovansko napredno akademsko društvo *Jadran*«, ki je od početka Aleksandrove univerze dosleden glasnik človečanske nacionalne ideje, torej jugoslovenstva. Ta ideja mu je sinteza vseh zdravih komponent, katere tvorijo in bodo v bodoče oblikovale po svoji vrednosti jugoslovansko nacionalno skupnost. Jugoslavija mu ni politična, nego naravna narodnostna tvorba, zgrajena na objektivnih in subjektivnih momentih. Stremi za preoditvijo človeka v socialnem čutu, ki more biti edina moralna podlaga harmonični uravnovešenosti tudi materialnih interesov vseh narodovih plasti. Nasprotuje skrajnemu razmahu poedinca in skupin in zahteva v nasprotju z liberalizmom avtoriteto, ki bodi pravični regulativ križajočih se interesov v dobrobit celote. —

»Jadran« je bil dolgo, potem ko je »J. a. k. Triglav« uskočil, edini in dostojen reprezentant tega programa. Danes šteje društvo 360 članov, ki so iz vseh delov države. Letni pritek novincev znaša 60 do 100. Drugo društvo, ki spada v to skupino, je »Jugoslovenski nacionalistični akademski klub *Edinstvo*«, ki pomeni od lanskega leta sem močno okrepitev jugoslovenske misli med akad. mladino. Iz klubove poslanice akademski in nacionalni javnosti ugotavljamo identiteto njegovega programa z »Jadranovim«. Loči ju morda le večja strumnost organizacije. Kakor stvari danes stoje, vemo, da bi bilo treba »Edinstvo« ustanoviti, če ga ne bi že bilo. Klub ima 170 članov. — Skupaj predstavlja načelno jugoslovanska fronta 50% celokupnega organiziranega visokošolskega dijaštva. (Po statistiki »Akademskega glasa« je organiziranih visokošolcev tisoč).

V drugo, katoliško-slovensko skupino sodijo: »Jugoslovanski katoliški akademski društvi *Zarja*« in »*Danica*« ter organizacija »katoliških akademičark *Savica*«, ki jih združuje osrednja »*Akadska zveza*«. Iz brošure »V mlade zarje« in iz lista »Povsod Boga« posnemamo, da jim katolicizem ni gibanje ali pojav, nego ozračje, v katerem žive; katolicizem jim je merilo za vse vrednote (totalizem). V socialnih vprašanjih slede enciklikam »*Rerum novarum*« in »*Quadragesimo anno*«. Duhovni obnovi naj sledi socialna. Z veseljem priznavajo absolutno pokorščino avtoriteti Cerkve in njeni hierarhiji v vsem in vedno. Jugoslavija jim je okvir, v katerem naj teče le paralelno življenje med srbstvom, hrvatstvom in slovenstvom do popolnega individualnega razmaha. — Njihova številčna jakost nam ni znana. — Do svojega razpusta je bila članica »Akademske zveze« tudi krščansko socialna »*Borba*«, ki je z izredno zanimivo knjižico »*Borci*« odpovedala pokorščino nadrejenim in proglasila fuzijo krščanskega idealizma z marksističnim naukom o gospodarstvu. Na isti poti je bila tudi »*Danica*«, ki pa so jo tik pred njenim 40 letnim jubilejem rešili in povrnili v nekdanjo pravovernost.

Tretjo, marksistično-slovensko skupino predstavljata »*Mladi Triglav*«, ki

pravi v svoji poslanici: »V imenu, ki smo si ga dali, naj se izraža izročilo iz polpreteklih dni, ko je še živel in delal bivši »Triglav«. S tem se nočemo spuščati v čudna pota »revolucije«, nego ugotoviti želimo še vedno veljavo brošurice »Triglav — beseda o našem delu — 1933«. V njej stoji, »da se je »Triglav« odrekel lažnemu integralnemu jugoslovenstvu... in prešel v slovenski in s tem edino pozitivni jugoslovanski tabor«. To stališče izpolnjuje poslanica »ali pa bo nekoč zgodovina zapisala, da so Slovenci v svojih najtežjih trenutkih nenadoma ostali brez izobražencev: tisti, ki so se šteli za njihove voditelje in izobražence, so pustili ljudstvo samo in se brez boja umaknili, najprej oni iz Primorja in Koroške ter potem še drugi za mejo, kjer so vsi prenehali biti Slovenci, govorili ob svečanih prilikah o nekem drugem narodu in...« Komentarja ni treba! O socialni smeri sodi brošurica takole: »močna socialna orientacija članstva, ki prehaja v razrednomarksistični svetovni nazor, je bila praktična posledica tega smotrnega dela«.

»Akademski agrarni klub Njiva« stoji na »kmetско-razrednem stališču«. Programatične letošnje brošure nismo imeli v rokah, zato citiramo z društvene oglasne deske »Njive«: »Program v tekočem letu (bo): Borba za kmetско-delavsko, demokratično, svobodno in nefašistično miselnost med akademiki in v narodu...« Članov ima ta skupina malo.

V zvezi s to skupino je zanimivo omeniti, da se je začetkom letošnjega zimskega semestra osnoval iz protimarksistične opozicije v bivšem »Triglavu«, pripravljalni odbor J. a. k. »Triglava«; v svojem proglasu je javno naprtil marksistom očitek, poudarjajoč, da je bila njihova edina konkretna zasluga, »da je policija društvo lahko razpustila«. Kljub temu in velikim nazorskim razlikam pa je pripravljalni odbor umaknil na rektoratu vložena pravila, da omogoči ponovno združitev vseh struj bivšega »Triglava«. Baje je to že izvršeno dejstvo. Značilna možnost!

Daleč od teh skupin reprezentira emigrantsko akademsko omladino »Klub jugoslovanskih primorskih akademikov iz

Trsta, Istre in Gorice« z edinim namenom, da krepí našo Jugoslavijo in pripravlja zadoščenje kršenemu nacionalnemu principu.

Čeprav prihajajo posledice iz uvida prikazanih privzgojenih lastnosti še danes tu pa tam do izraza — občni zbor za univerzitetno knjižnico —, vendar moramo ugotoviti, da stopa v ospredje konstruktivnost in vsestranska pozitivnost pri oni mladini, ki sta jej bili destruktivnost in negativizem vedno tuja.

Andrej S. Uršič.

Važno socialno vprašanje: vajenci

Nekateri obrtniški stanovi omejujejo število obrtniških vajencev, ki jih smejo sprejemati posamezne obrti ali obrtniški obrati. Povod za to omejevanje daje »preveliko« število delavcev, zaposlenih v teh obrtih, in brezposelnost, ki iz tega nastane. Kot drugi vzrok za to se navaja dejstvo, da zlorablja nekateri obrtniški mojstri pravico izučevanja vajencev na ta način, da natrpajo v svoje delavnice vajence, ki kmalu — kolikor toliko izučeni — opravljajo obrtniško delo ter na ta način za neznatno odškodnino omogočajo mojstru cenejši obrat. Mojstru potem ni treba vzdrževati izučenega delavstva, ki je dražje, ter je tako tak obrat sposoben večje konkurence v ceni.

Vse to je res. Delavci in obrtniki imajo po svoje prav, ko trdijo, da je umestno omejevati število vajencev. Toda kar je prav za posameznika, ni vedno prav za splošnost. Zaradi tega je stvar treba premisliti nekoliko globlje.

Vzemimo kako obrtniško panogo, v kateri se omejuje število vajencev radi povečanega števila brezposelnih in zlorabljanja vajencev. V teh primerih skrbijo udruženja delojemalcev skoro redno popolnoma ali vsaj delno za svoje brezposelne pripadnike. Samoobsebi se razume, da ima tako udruženje velik interes na tem, da je čim manj brezposelnih, torej tudi čim manj vajencev, ki brezposelnost »pospešujejo«. Najkrajši način, da udruženje doseže svoj neposredni cilj, je ta, da se omeji število vajencev. To tudi ni težko, posebno če imajo taka delavska

udruženja kolektivne pogodbe z gospodarskimi združenji. Tako se obe združenji med seboj domenita in skleneta omejiti število vajencev za nadalje. Ta omejitev hitro doseže svoj namen. Število brezposelnih v normalnih okoliščinah ne napreduje; potem nazaduje, kar je zelo ugodno za blagajne delavskih združenj. Končno tudi lahko zmanjka delavcev, kar je za delavce tega stanu še ugodnejše: začne se prekomerno navijanje mezd, smisel za napredek delavci izgubljajo, za vsak pravičen razvoj potrebna selekcija odpade itd.

Na drugi strani se dogaja sledeče: tudi dobri učenci in talentirani dečki večkrat ne morejo študirati, ker starši nimajo sredstev za to. Mnogim izmed njih, ki danes posedajo po srednjih šolah, bi bilo mnogo ljubše delati v kaki obrti, kjer bi lahko dosegli tudi znatnejše uspehe kakor v šoli. Ko pa deček bodisi zaradi pomanjkanja gmotnih sredstev, bodisi zaradi pomanjkanja veselja za šolo izstopi iz šole, imajo starši največje težave, preden ga spravijo pod streho v kako obrt. Danes smo že tako daleč, da je za nekatere obrti treba kar različnih protekcij! Vendarle jih še mnogo ostaja na cesti.

Tako so ti mladeniči, stari po 14 in nekaj več let, potemtakem *brezposelni že v svoji nežni mladosti in ostanejo lahko brezposelni za vedno*. V tej dobi brezposelnosti pa se tudi najlažje pokvarijo. Izgubijo veselje do dela; pomanjkanje, v katerem živijo, jim rodi nezadovoljstvo in odpor proti družbi ter vse tiste lastnosti, ki pospešujejo razvoj rovarstva in ustvarjajo *najslabše državljane*. Koliko teh ljudi bi se dalo ohraniti človeški družbi kot prav koristne člane, če bi jih ne pognali v njihovi nežni mladosti v brezposelnost in obup! Koliko več izbere bi imele posamezne obrti, če bi se moglo več ljudi izučiti. Saj ni dvoma, da je med zavrženimi mnogo prav sposobnih za obrtniško delo. Na ta način bi obrti same napredovale, kar bi bilo prav potrebno. Saj nam je znano, da nam prvovrstnih in dobrih obrtnikov še vedno primanjkuje. Razen tega vemo tudi, da je med našimi obrtniški delavci še mnogo tujcev.

Če to dobro premislimo, potem vi-

dimo, da prav za prav z izučevanjem vajencev *ne pospešujemo brezposelnosti pravič*. Z omejitvijo vajencev v posameznih obrtih pa povzročamo samo to, da se število *nedoletnih brezposelnikov množi*. Brez ozira na vse drugo pa je mladoletna brezposelnost večje zlo, kakor brezposelnost odraslih in že izučenih delovnih sil.

Ena največjih socialnih dolžnosti je, dati vsakemu človeku brez razlike priliko, da se za preživljanje v življenju nečesa nauči. Vsako omejevanje ali oviranje tega je škodljivo za splošnost in se mora z zakonom preprečiti. Vsak mladenič s 14 leti, ko izstopi iz šole, mora dobiti priliko, da se nečesa nauči in sicer po načelu, naj si izbere sam tisti poklic, do katerega ima največje veselje in sposobnost. Ako bi se pozneje pokazalo, da mladenič ni za rabo, je še vedno čas, da si ali prebere poklic ali pa izloči iz učenja obrti.

Izučevanje mladine v različnih obrtniških poklicih bi se moralo organizirati kot nekaka *obvezna praktična šola*, v kateri bi morale biti točno predpisane dolžnosti mojstra in učenca. Pri tem se dajo vse one slabe strani, ki so našete v začetku, izločiti na ta način, da se zlorabe kratkoma preprečijo. Zaradi tega bi morali biti vsi obrtniški vajenci pod nadzorstvom obrtnih ali socialnih oblasti. Posebni nadzorniki bi morali pregledovati vse delavnice in zavode, kjer bi se vajenci izučevali. Tudi bi smeli dajati dečke v izučevanje samo onim mojstrom, pri katerih bi se mladina res dobro izučila. Vsako izkoriščanje bi se dalo na ta način preprečiti. Veljati pa bi moralo načelo, da sme vajenec koristiti mojstru samo toliko, kolikor žrtvuje mojster za njega, ko ga uči. Materialne koristi pa, ki bi nastajale iz dobre kvalifikacije v še ne dovršeni učni dobi vajenca, pa bi se lahko porabliale v splošno korist stanu tako, da bi tudi v pogledu konkurenčne moči posameznikov ne bilo nobenega izkoriščanja in okoriščanja.

Samoobsebi se razume, da tega problema, ki je globok in kompliciran, ne more rešiti privatna iniciativa, n. pr. v posameznih združenjih ali podobno. Iz tega bi nastale manj vredne in nezadostne rešitve, ki bi splošnosti ne mogle koristiti.

Zaradi tega je neobhodno potrebno, da se pobrigajo za zadevo zakonodaja z obrtnimi in socialnimi oblastmi. Ti naj stvar uredijo tako, da pride mladina do možnosti, da se bo nekaj naučila, da pride do lastnega kruha in da se izločijo vse možnosti izkoriščanja od katerekoli strani in v katerikoli obliki.

Miroslav Ambrožič.

Juš Kozak: Za prekmurskimi kólniki

Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani 1934 kot XV. zv. zbirke »Slovenske poti«, str. 88.

Pisatelj je prepotoval južno, katoliško Slovensko Krajino ali Prekmurje: od Lendave k pisatelju M. Kranjcu v Veliko Pólano je zakrožil pot skozi evangeličanske vasi v Sóboto in po južnejši poti skozi Bèltince nazaj v Pólano, potem še k Medžimurcem, Horvatom; na povratku skozi Lendavo se poslovi od čitatelja na Trojičkem vrhu.

S popotno torbo Franceta Levstika je stopil k domačemu človeku Prekmurcu, da ga pokaže materni zemlji njega, 13 vekov izgubljenega sina, ki ga je zavrgla mati. Pisatelj je potoval, kakor čuti in sodi, da »današnji človek ne išče v naravi sebe, temveč svojega sočloveka. Zavedel se je, da ne gre več za njegovo osebno odrešenje, išče ga za vse. Motivi so globoko socialni in tudi gospodarski.« (Str. 16.)

Po dolgem tisočletju: kako živite, ali ste še zdravi, panonski Slovenci, ki je na vas brlel pri materi le še spomin in se je le včasih in le v šoli o vas tudi govorilo!

»Dve generaciji že nista čuli v šoli slovenske besede. Madžarski imperializem, fevdalizem, kapital, cerkev in šola so razjedali slovensko narodno manjšino, ki je životarila v tej »stari, strašni, blazni hiši«, avstro-ogrski. »Kmet je s sveto ponižnostjo delal na gosposki zemlji in se iz dneva v dan učil spoštovati, kaj je gospod. Kadar so baroni in grofje prihajali na lov, se mu je nudila prilika, da jim je poljubljaj roko.« (27.) In še dela tako marsikje. Pravil mi je zdravnik-prišlek G. O., da so mu domačini toplo

priporočali, naj gre grofici poljubiti roko, ako hoče uspevati. Ni šel, oni pa ga niso razumeli, bali so se za milost grofice. — Vendar ni mostu med kmetskim in gosposkimi stanovi. »Če si mora poiskati kmet kakšnih pravic, naj si jih poišče sam z drugimi kmeti.« To je naša krivda. Prekmurje je bilo izobražencem kakor katorga v Sibiriji, da ljudstva niso marali in ne znali.

Kako bi se pri tem ne domislil vsegavedne Ljubljane, kjer se »vlači megla po političnih kulturnih in gospodarskih poljánhah«, kjer se bije boj »Duha« z »Né-duhom«, kjer viharji v kozarcih vode heróstratsko ubijajo kulturo in človeka. A za Prekmurce vpijejo, gimnazijo so jim pa vzeli.

Tam se bije resničen boj resničnega življenja: fižol, repa, zelje, krompir, káva v zimi, bučno olje, koruzni žganci z makom in sladkorjem (kadar ga imajo).

Prekmurec čaka, kdaj mu bo zemlja odmerjena v last. Birokracija dela komisije in kmetu stroške. Agrarna reforma je pomnožila število malih kmetij, obsežnih 6—10 oralov v ravnini. Preobljudenost, prenaseljenost — nezaposlenost. A bogata zemlja, 3—4 metre globoka rodovitna plast, kmeta ne reši iz krize. Kadar ta ubogi človek móli, ne prosi več za »srečo.« »Ta beseda je izginila iz njihove govorice. Boré se za življenje.« Hiše si stavijo iz blata, jih zgladijo in lepo pobelijo. »Samo še krsta je slovenskemu človeku bolj preprosto bivališče.«

Veren je po svoje. Tisoč let že hodi za križem v procesijah, katoliške cerkve se boji in jo spoštuje. Živi, kakor mu narekuje narava. »Ne čuti, da še ni postal kristjan, ampak le katoličan, ter se pokorava verskemu občestvu. Bogatejši so luteranski (severni) Prekmurci, tudi ne plode se ti tako neracionalno kakor katoličani.

Zemlja je lepa in bogata. Pisatelj »hodi po njej in pije nje prelesti«, kakor se razgleduje po sveti domači zemlji župančič. Čitatelj, pojdi s pisateljem sam! To moraš sam doživeti.

Večer ob Muri. Kar pritegne te prostost, svoboda ob vodni širini. »Kdor živi ob vodi, ima poostren čut za svo-

bodo. Celo umira se laže ob vodi ko na suhem, kajti valovi so v vsakem hipu smrt in življenje.« Večer na vasi; na pašnikih ognji. Pomenki. Može se se v tujini živi zarili pod zemljo, da prisluži odkupnino za domačo zemljo. Tudi odtod odmeva tragedija v Župančičevo Dumo. »Zanesljiva opora je kmetom v tej prostranosti le zemlja, po kateri hodijo bosu in jo čutijo vsak dan na koži.« — Razgled v temno vsemirje ponoči pa jim vzbuja grozo in jih opominja na smrt...

A tam daleč za gorami je Ljubljana. Tudi čitatelju vzbuja nepokvarjena prekmurska priroda asocijacijo na »središče naše provincialnosti«, odkoder se reži sarkazem: »Bog in narod, to je naša zgodovina in vendar vse skupaj tragikomedija. Narodotvorci so ob tisočletnici postavili narod na indeks, rasisti razvijajo teorijo o umetniškem narodu, katoliki verujejo v dogmo verskega naroda.«

Tod ob svobodni Muri pa raste iz naroda samonikel poet njegove zemlje in njegovega človeka, Miško Kranjec. Juš Kozak ga je markantno očrtal: šel je v svet k zemeljski prvobitnosti, ljudski izvornosti in človeški skupnosti. Snovno je nov: prekmurske ljudi uvršča med slovenskega človeka in dopolnjuje našo skupnost (42). Razvija se v novodobnega socialnega pisatelja, osrednji motiv mu je ljubezen do zemlje. Tudi v stilu Kranjčevem se odraža podoba njegove zemlje, ki je na zunaj enolična, a se od blizu vsak hip izpreminja, in se vitki jagnedi pno iz tal kakor zakoreninjene misli.

Ob takem pisatelju Kozak pravično zavrača nergače in potrjuje umetnika v suverenosti, ki mu jo daje usoda. — V bistvu velja to tudi za Kozaka samega. Suvereno je šel iskat domačega človeka »v svet k zemeljski prvobitnosti, ljudski izvornosti in človeški skupnosti«, ne marajoč niti za modernizirane nauke slovenske »Nove pisarije«. Nad poplavo prevodov in polemik je zrastel nov list resnične, izvirne domače lepe knjige.

Inko.

»Za slavu i za čast Viteškog kralja Aleksandra I Ujedinitelja«

Uredil in izdal »Jugoslavenski studentski klub »Rad«, Zagreb 1934, str. 64. Spominski almanah akademikov iz vseh pokrajin ujedinjene zemlje na grob nesmrtnemu kralju. 30 drobnih črtic in pesmi srbskohrvatskih, slovenskih, po ena bolgarska, ruska in judovska razodevajo neutešljivo bolečino za izgubljenim Najblažjim. V uvodno besedo postavlja univ. prof. dr. Laza Popović za motto kraljeve besede: »Nema u ovom narodu nikoga, bez koga narod ne može, — ni mene ne izuzevši.« Ko je hotela 9. oktobra postati tudi zadnja beseda resnica, je zatrepetal ves narod. A to ni mogoče! Ker nesmrten ostane z narodom do večnosti »legendarni heroj našega naroda i putem njegga celoga čovečanstva«, on junak, vitez, voda, pastir, domaćin, otac, prvosveštenik, kralj Aleksandar, najveći i najuzvišeniji među svima jugoslavenskim vitezovima.

V šestem kolenu je izšel iz kmetskega rodu kmet, kralj, heroj, ki »je misao ujedinitelnu krvavo stavio na dnevni red svega rada i brige desetine budućih pokolenja.« In je velik človek »zato što je za taj strašni posao položio na žrtvenik svoju mladu, lepu i ponositu glavu... Zato je na svome strašnome putu povratka u otadžbinu drmao i tresao celom Evropom i celim svetom kao kad korača razsrđen titan...«

Branislav Lazičić izpoveduje sveto resnico: »Trebalo verovati, da se, u istinu, od Jugoslavena ne može više ništa tražiti i da, rečeno svesno i prkosno, od jugoslavenskog naroda, za njegov slobodan i miran život u budućnosti, nemaju više prava na žrtve ni ljudi ni — Bog!« Ljubiša Nikolić poveličuje apostola miru. Veljko D. Kuprešanin izpričuje kraljevo ljubezen do omladine po kraljevih besedah »... Kako su topla srca omladine i kako je čista i lijepa njena duša; kako su iskrene njene riječi i koliko one znače...« Andrej S. Uršič: »Ob mislih na Njega« razglablja o borceu za svobodu in tvorcu mira osvobojenemu narodu; Rikard Marušić o Kralju i hrvatski omla-

dini; France *Artnak* pesem *Mučniku*. Veljko *Mrdenović* kliče v spomin Napoleoneve besede Francozom: »Vi ćete plakati krvave suze za mnom!« ... »I Francuska ih je plakala«. »No neka znaju i to kukavne ubice koje se sakrivaju u mrak, mi smo ih plakali, ali plakaće i oni krvave suze za kraljom Aleksandrom!« Bolgar Mihail *Petkov* veruje z Jugoslovani, da bo *Mučnikov* trnjevi venec svetil kakor aureola, ki ne bo nikdar ugasnila, ter z brati objokuje skupno največjo žrtev. — Rus M. *Kosjakov* polaga »Věnok na mogilu« najsilnejšemu Orlu Balkanskemu. — M. *Novak* govori o kralju, kako je pristržno ljubil posebno Slovence in veroval in delal tudi za odrešenje še neodrešenih. Cvetko Viher kliče brate k slogi. V zaključnih besedah almanaha izpoveduje omladina prisego, ki jo je izpovedala mrtvemu kralju na grob prav za njegov rojstni dan ob 46. letu. — Knjiga izpričuje, kakor je rekel omladini On sam: »Kako su toplja srca omladine...«

Inko.

Dr. Vladimir Murko: Država kot bankir — nemški primer

(Der Staat als Bankier, das deutsche Beispiel. Založba Kleimayr & Bamberg, Ljubljana—Leipzig 1934.) Tudi če pisatelj ne bi bil mlad slovenski znanstvenik, zasluži predmetna študija v zvezi z razpravo istega pisatelja: Javno bankarstvo v inozemstvu, pozornost vsakogar, ki se bavi z gospodarskimi problemi. Na podlagi obširnega materiala razčlenjuje pisatelj bistvo in naloge javnega bankarstva, prikazuje njegove prednosti, a tudi hibe. Knjiga pa je za nas toliko bolj podučna, ker smo v preteklosti slepo posnemali nemške vzore ter ustvarjali podobne kreditne organizacije. Avtor se v svoji obširni razpravi ne omejuje samo na ustanove, ki jih je ustvarila država, temveč obravnava tudi tvorbe dežel, občin in drugih javno-pravnih teles.

Važnejša poglavja se pečajo s pojmom javnega bankarstva, z njegovo zgodovino, s pravnimi oblikami javnih bank, s pasivnimi in aktivnimi posli ter s finančno-gospodarskim pomenom javnih

denarnih zavodov. Pisatelj ugotavlja, da so javne banke radi svoje stroge organizacije lahko prenesle bančno krizo ter često celo aktivno sodelovale pri ozdravljenju privatnih denarnih zavodov. Ker se velikokrat pojavlja misel, da bo javno bankarstvo s časom izločilo zasebno bankarstvo, ugotavlja pisatelj na podlagi velikega števila primerov, da država in javno-pravna telesa niso poklicana, da vodijo čiste bančne (špekulativne) posle, in da je udeležba pri konstruktivnem gospodarstvu predvsem naloga zasebnikov in njihovih organizacij, ne pa države, ki je dolžna kvečjemu skrbeti za varno naložbo prihrankov širokih narodovih slojev.

Pisatelj pa vendarle priznava, da posegajo že danes javno-pravna telesa kot močan gospodarski faktor s svojim organiziranim denarništvom v vse panoge narodnega gospodarstva in takó urejujejo v veliki meri kreditne odnose.

Knjiga je pisana zelo pregledno in se na razne vire sklicuje le v toliko, kolikor je to potrebno za utemeljitev iznešenega stališča.

Pričakujemo, da bo mladi znanstvenik izdal tudi temeljito študijo o našem denarništvu, posebno ker so dosedanje razprave zelo pomanjkljive in deloma tudi zastarele.

Obeh knjig se lahko posluži s pridom vsakdo, ki se peča z raznimi gospodarskimi vprašanji; zato obe knjigi toplo priporočamo.

S. L.

Občni zbor Starešinskega društva »Triglava« v Mariboru

se je vršil dne 30. decembra 1934 v Mariboru; vodil ga je zaradi obolenosti predsednika dvor. svet. dr. J. Toplaka podpredsednik dr. Makso Šnuderl. Ta občni zbor je nadomestil spomladni občni zbor, kojega sklepe o prenosu sedeža v Ljubljano in o izvolitvi novega odbora je bila oblast razveljavila. Ker tokrat ni bilo nikakega predloga na izpremembo pravil, je sedež ostal v Mariboru in je bil izvoljen skoro ves stari odbor z dolgoletnim predsednikom dr. J. Toplakom na čelu. Fin. svet. J. Volčič je poročal

za ljubljansko poverjeništvu zlasti o razpustu edinice »J. A. D. Triglava v Ljubljani« in o njega inventarju. O intenzivnem in poglobljenem delu zagrebškega članstva je poročal predsednik Triglava v Zagrebu. Poročilo priča zlasti veliko resnobo in samostojnost zagrebških Triglavancov. Delegat pripravljalnega odbora »J. A. D. Triglava v Ljubljani« je poročal o brezuspešnih poizkusih za obnovitev »Triglava« v Ljubljani ter o bližnji spopitvi nekdanjih Triglavancov z A. D. Mladim Triglavom, ki še ni triglavanska edinica. Prisoten je bil tudi delegat »Mladega Triglava«, ki je prečital obširno spomenico o orijentaciji nove mladine in prosil za sprejem njihovega društva v triglavansko družino, kar pa se je prepustilo odločitvi odbora, ki naj poprej prouči, ali so dane osnove za skupnost. Sledilo je poročilo društvenih funkcionarjev. Občni zbor je zlasti zavrnil očitek nekih gospodov, češ, da je odbor netriglavansko ali nekorektno postopal; zbor je dal odboru popolno zadoščenje. Zbor pa je pokazal tudi velik interes starešin in aktivnih članov in odkril tesne zveze med njimi. Številno navzoči starešine so se z zadovoljstvom uverili o intenzivnem in uspešnem delovanju društva.

Novi odbor St. dr. »Triglava«

Na občnem zboru v Mariboru dne 30. decembra 1934 je bil izvoljen nov odbor: predsednik dr. Jakob Toplak, podpredsednik dr. Miroslav Vrečko, tajnik Stanko Koštomaj, dipl. rer. com., nam. dr. Miloš Vauhnik, blagajnik Fran Skasa, nam. dr. Srečko Grmovšek, odbornik dr. Makso Šnuderl. — Sedež društva ostane v Mariboru.

»Tri bitke ob Piavi«

Pod tem naslovom poroča in razpravlja v 34. številki XV. letnika rimske revije »Echo e commenti« divizijski general Ambrogia Bolatti o istoimenski knjigi, ki jo je pravkar izdal italijanski maršal Enrico Caviglia. Revija velja kot ena najbolj odličnih italijanskih revij sploh. Urejuje jo senator Alberto de Marinis, sourednika pa sta minister pravde

P. de Francisci in baron Giacomo Pavlucci di Calboli. Sotrudniki imajo vsi visoko doneče naslove; skoro izključno so sami senatorji, poslanci, vseučilišni profesorji in generali. V reviji pa se kaže vsa duševna mizerija sedanje Italije, kajti izvzemši vojaških člankov, ki očitno tudi niso baš najboljši, so prispevki taki, da bi težko delali čast celo skromnemu provincialnemu listu. Iz vseh veje absolutna vdanost sedanjemu režimu, ki je že skoro otročja in smešna. Sicer pa pri naša revija izvlečke raznih inozemskih listov, v katerih se v tem ali onem oziru hvali in povečuje Italija. Neposredno po marsejskem umoru je revija objavila tako ogaben članek o Jugoslaviji, kakršnega gotovo ni objavil v tistih dneh niti noben drug fašistični list.

Gori omenjena razprava pa zasluži, da ji posvetimo nekoliko pažnje, ker nam osvetljuje marsikateri pojav in ker utegne vzbuditi tudi med našimi čitatelji nekoliko več zanimanja za probleme, ki jih sicer zanemarjajo.

Maršal Caviglia imenuje prvo bitko ob Piavi, ki se je vršila po kobariškem porazu, »battaglia d'arresto«, ker se je z njo ustavilo prodiranje sovražnika. Vendar se po avtorjevem mnenju ne sme ta bitka smatrati za nekak »rep Kobarida«. Taka trditev bi bila »artističen, tehničen in političen pogrešek«, kajti strategična, taktična in moralna situacija je bila docela drugačna ob Piavi kakor pri Kobaridu. Glavno bitko so vzdržale druge čete kakor pri Kobaridu. — Kritik Bolatti pa temu deloma oporeka. Po njegovem mnenju se tudi morala italijanske vojske ni po kobariškem porazu izpremenila, pač pa duh... Vojaki se niso več bili za kraške skale, temveč za obrambo domače zemlje. Kritik pa se ujema z avtorjem v tem, da se je docela izpremenil materialni položaj, predvsem pa, da se je izpremenilo politično in javno mnenje. Avtor priznava sicer moralno in tudi posredno materialno vrednost francoske in angleške pomoči, vendar očita nekdanjim zaveznikom, da niso imeli prave vere v italijansko vojsko in da niso radi tega od vsega začetka hoteli priznati italijanskega poveljstva. Radi tega smatra avtor bitko

ob Piavi za izključno italijansko zmago. Ne vem, kaj bodo porekli k tej trditvi Angleži in Francozi. Za Nemce je zadeva povsem jasna in njihovemu splošnemu mnenju je dal vprav v zadnjih dneh Georg Junger lapidaren izraz v svoji pesmi o bitki v oktobru 1917 (Widerstand-Verlag, Berlin 1935). »Ali ste videli krvaveče zmagovalce? Izčrpani so padali na kolena! upehani od strašnega teka so obračali svoj pogled proti jugu. Toda britanske vojske in galske čete so prihitele, da branijo tebe, Rim.«

Druga bitka je bila junija 1918. Tedaj je vladal med državami antante splošen pesimizem. Rešitev so pričakovali samo od ameriških čet. Toda tudi centralne vlade niso bile bolj optimistično razpoložene. Saj so vprav tedaj skušale najprej s pacifistično ofenzivo. Ko se je ta ponesrečila, so se odločili za napad z orožjem. Toda napadi niso bili sočasni, enotnemu poveljstvu centralnih cesarstev je manjkala trdna volja. Radi tega je Italija lahko zmagala. Zmaga pa je po vrednosti daleč zaostajala za prvo, po avtorjevem mnenju pa je imela zato tem večje politične in moralne posledice. Antantnemu poveljstvu očita, da ni hotelo spoznati, da se je težišče svetovne vojne preneslo v Italijo, da ga je o tem prepričala šele tretja bitka ob Piavi, tako zvana zmaga pri Vittoriju Venetu, ki da je »dokazala, da se je dala Avstro-Ogrska premagati z orožjem tudi brez ameriške pomoči«.

Toda kljub tej »odločilni zmagi« ni imela Italija od nje prave koristi, kajti premirje se je sklenilo, ko so bile sovražne čete še na italijanskem ozemlju, in dasi so Avstrijci zaprosili za premirje Italijo, jim ga je priznalo zavezniško vrhovno poveljstvo, ki »da je prav toliko pripomoglo k zmagi kakor muha v stari basni k premikanju težkega voza«.

Kar pa avtorja najbolj boli, je dejstvo, da Italija ni znala izkoristiti svoje zmage. Kajti po njegovem mnenju je samo vojna z Italijo razkrojila avstro-ogr-

sko cesarstvo in bitka pri Vittoriju Venetu je bil zadnji sunek. Radi tega ni ma smisla govoriti o Wilsonovem nastopu in o nastopu slovanskih politikov. Da celó, Nemčija je kapitulirala po 24. oktobru, torej po italijanski zmagi ob Piavi... Kljub temu pa ni bila Italija pozvana, da uredi usodo avstro-ogrskega cesarstva, deloma radi njene lastne politike, predvsem pa radi prevelike važnosti, ki se je dajala Wilsonu.

Avtor na koncu priznava razliko v namenih, ki so vodili Anglijo, Francijo in Italijo v vojno. Anglija je hotela postati absolutni gospodar na morju in v Evropi v tekmi z Nemčijo, bila je tedaj za *absolutno* vojno. Francija je stala prvotno na defenzivnem stališču, toda hrepnela je po Alzaciji in Loreni, s časom pa je bila tudi ona za absolutno vojno, namreč za razkosanje Nemčije. Italija pa je stremila ves čas samo za cilji, ki bi jih bila lahko dosegla tudi brez razkosanja avstro-ogrške monarhije. Radi tega bi si bila Italija lahko ohranila samostojnost svojih vojnih akcij, toda Cadorna se je dal, celo v nasprotju z italijansko vlado, zapeljati od skupnih vojnih zahtev in je tako zakrivil marsikatero nepotrebno ofenzivo.

Avtor ima v tem popolnoma prav, kajti Italija ni šla v vojno radi nobenih idealov, še najmanj pa radi tega, da osvobodi zasužnjene slovanske narode. To je pokazala že med svetovno vojno, ko se je protivila ustanovitvi jugoslovanskih legij in ko je nastopala z vso silo proti Jugoslovanskemu odboru. To je pokazala pri mirovnih pogajanjih in to najbolj kaže tudi z vso svojo sedanjo politiko. Namen Italije je bil: zlomiti avstro-ogrsko moč na Jadranu, okrniti njeno silo, toda ostati sicer z njo v najožjih prijateljskih stikih. Zmotila pa se je v svojih računih, pozabila je namreč na dejstvo, da so tvorili večino v nekdanji avstro-ogrski monarhiji Slovani in da ni Wilson zaman razglasil zapovedi o samoodločbi narodov.

L. Č.

Drobtine

Hitlerjevci in znanost

»Prager Presse« od 29. decembra 1934 je objavila po nemškem časopisu »Grenzland«, ki izhaja v Saarbrücknu, ta-le izvleček korespondence med oberstudienratom drjem. Erichom Roskathenom v Berlinu in Rosenbergovim štabslajterjem Urbanom o priliki govora profesorja Heisenberga, ki je lani prejel Nobelovo nagrado. Rekel je med drugim: Osnovam klasične jezike je zadal prvi udarec Michelsonov poizkus; ta poizkus pa je razrešil Einstein z relativnostno teorijo. Roskathen je pisal Urbanu: »Škandal je, da sta ameriški Žid Michelson in nesramni Žid Einstein od na svojo raso pozablajočih Švedov prejela Nobelovo nagrado, ki jima jo je židovska internacionala krivičnim potom prisodila, in da se nemški visokošolski profesor zanju zavzema.«

Staats- und volkstreu!

»Deutscher Volkskalender« za l. 1935. (tiskajo in izdajajo ga v Jugoslaviji v Novem Sadu) ima na strani 27. sledeči zanimiv člančič pod naslovom »Maribor-Marburg«:

»Stoletja staro nemštvo je naseljeno raztreseno po vsej Dravski banovini, v Sloveniji. Danes bivajo (Nemci) največ na deželi. Razlikovati moramo tri skupine: a) Nemce na nekdanjem Spodnjem Štajerskem z veliko preko 60.000 (!) duš, predvsem v Mariboru in okolici in v Prekmurju; b) Nemce v Mežiški dolini s 6.000 duš (!), na ostalem Koroškem čez 15.000 (!); c) Nemce na prejšnjem Kranjskem s 30.000 duš, od katerih jih odpade približno 20.000 (!) na jezikovni otok Kočevje. Važna mesta so razen Maribora: Ljubljana-Laibach, Ptuj-Pettau, Celje-Cilli in Slov. Konjice-Gonobitz.«

Literarno-politična anekdota. Luka Svetec je bil dne 30. aprila tisoč osemsto šestdeset tretjega leta izvoljen za deželnega poslanca v volivnem okraju kmečkih občin Kočevje—Ribnica—Velike Lašče. Ker pa Svetec v tem okraju ni imel domovinske pravice, je obstajala nevarnost, da njegova izvolitev ne bo potrjena po tedanjem, za Nemce prikrojenem volivnem zakonu. Kaj je storil nato France Levstik, Velikolaščan? Opozoril je graščaka Karla Rudeža v Ribnici na to možnost in mu svetoval, naj Svetca kje izvolijo za tržana. »Delaj, kar moreš! Tu gre za narod!« je dejal Levstik. Luka Svetec je res kmalu nato dobil od kočevske mestne župnije diplomu častnega meščanstva. (O tem pričajo literarni, nepolitični viri.) — Od tega časa je preteklo nad sedemdeset let in v tej dobi je slovenska narodna misel silno napredovala. — To izpričuje kandidatska lista za senat, po kateri se odpira pot v skupščino poslanskemu namestniku Svetčevega volivnega okraja.

Popustljivost. 4. štev. »Kronike« poroča o generalu Maistru med drugim: »Zedinila sta se (Maister in avstrijski polkovnik Passy dne 27. novembra 1918) na črto Radgona, Gornja Purkla, Ernovž, Ivnik, št. Pavel, Grebinj, Krnski grad, Beljak, Šmohor in sestavila redno pogodbo, ki naj bi stopila v veljavo opoldne 30. novembra. Vendar do tega ni prišlo. Naša Narodna vlada je to pogodbo zaradi dunajskega ugovora ovrгла »iz višjih ozirov, ki nas silijo napram Avstriji k popustljivosti« in dovolila mu je zasesti samo štajersko mejo.«

Polž. Ob otvoritvi nekega smučarskega doma je dal župan prečitati svoj govor, ki se je končal: »... mi pa vsi ostajamo na starem preizkušenem geslu: Vse za vero, dom in kralja!«

Kolumbovo jajce. V opoziciji so hilterjevci obetali odpravo obrestnega tlačanstva (Brechung der Zinsknechtschaft) potom podržavljenja denarnih zavodov in potom brezobrestnega kreditiranja. Decembra 1934 pa je g. Kohler, vodja komisije za gospodarsko politiko N. S. D. A. P., izjavil: »Plačaj svoje dolgove in ne napravi novih — pa ne bo več obrestnega tlačanstva.« Na to rešitev res še nikdo ni pomislil.

Kazen za beg. Dva kmeta iz okolice Zadra sta preplašila patroljo miličnikov s strelom v zrak. Brigadir, ki je tem fašistom poveljeval, je na begu padel preko nekega zidu in se tako poškodoval, da je ležal 40 dni v bolnici. Zaradi teh poškodb sta bila kmeta obsojena na 5 oz. 4 mesece zapora (»Istra«).

Potrebna previdnost. V neki glasbeni kritiki dne 8. januarja 1934 čitamo: »O sami predstavi pa si skoroda ne upam izreči kakšne sodbe... Utegnil bi biti krivičen. Tega ne riskiram, ker so Jeseničani (oni so glasbeno igro priredili) zelo muzikalni, a tudi hudi ljudje.« Kritik končuje: »Vsem trem avtorjem želim, da jim vzdajajo hvaležni poslušalci prav kmalu spominsko ploščo.«

Radio. Na Silvestrov večer 1934 smo poslušali v ljubljanski oddaji prizor, ko sta Krjavelj in Pavliha zvezala kozi (sc. Krjavljevi) in kozlu — menda druge zveri za Pavliho ni bilo pri roki! — repa in odrčala, ker so repi živali po pripovedovanju obeh potnikov služili kot propelerji. Nato je povsem v stilu zadonela pesem »pa jaz, pa ti, pa židana marela; pa jaz, pa ti, pa židan parazol!« Za leto 1935. je bila nato obetana slušateljem pomoč sv. Marka in Florijana, žal pa nikogar, ki bi jih ščitil pred takimi oddajami.

Kulturni zakladi. Iz »Kronike slovenskih mest« (zadnja številka, str. 268, 269) smo izvedeli, da hrani licealna knjižnica sledeče rokopise: »Do zdej ste b'le še d'vice« (MS. 456), »Mi smo še cele« (MS. 492), »On, ki ptice pod nebom živi, ki ošpičil...« (MS. 470), in končno maksimo »Jej, pij in...« (MS. 492).

Še kulturni davek. »Kronika slovenskih mest« je objavila statistiko svojih naročnikov. Iz nje posnemamo, da pride od celotnega števila naročnikov na uradništvo (!) 33·80%, trgovino in obrt 16·71%, akademske poklice 8·34%, hišne posesnike 5·03%, delavstvo (!) 4·84%, učiteljstvo 2·74%, vojake 1·41%, upokojence 1·40%, duhovništvo 0·92%, dijaštvo 0·70%, industrijo pa celih 0·35%. Zanimivo je primerjati davčno obremenitev: davek na poslovni promet 103·8 milijonov, davek od službenih prejemkov 36 milijonov, pridobnina 25·6 milijonov, družbeni davek pa — 18·2 milijona (podatki dravske finančne direkcije za leto 1933.).

Več smisla za duhovne vrednote. »Naš glas« je (15. jan. 1935) povzel glavno vsebino našega članka »Kulturni davek« (iz 3. štev. »Misli in dela«, meseca decembra 1934) brez navedbe vira, dasi sam v isti sapi zahteva spoštovanje duhovnih vrednot.

Smrtna kosa. »Smrt je zadela v minulem letu: Kraljestvo božje, Filozofijo in okultizem (mesečnik), Novo državo (dvakrat mesečno) in Konzumenta.« (»Slovenec«, 10. januarja 1935.)